Kozma Béla
Igazgató, Kovászna Megyei Mezőgazdasági Vezérigazgatóság

„Mindenképpen alternatíva fog kelleni!”

Amikor a térségről beszélünk, mindig felmerül a kérdés, hogy Székelyföldre, Csíkra, Gyergyóra vagy Háromszékre gondolunk. A beszélgetésben ezt nem szeretném leszabályozni, kérem döntse el Ön, hogy mire vonatkoztatva értelmezi a kérdéseinket. Ön szerint vannak-e változtatásra alkalmas térségi adottságok, több termék, jobb minőség előállítására az agráriumban?

Igen, aktuális most például ez a hozzáadott érték teremtés, pontosan a burgonyafeldolgozók esetében: a szentsimoni és a leendő gyergyói esetében. Az utóbbinál még ott van egy nagy kérdőjel, nem lehet tudni hogy hogyan, de lesz! Végre rájöttek a gazdák, hogy muszáj lépni. ’91 óta a burgonyatermesztés területén nem volt jelentős változás. Felmerül a kérdés, hogy miért van az, hogy Kovászna megye a burgonyatermesztésben mondhatni nagyhatalom, a romániai termés 30%-át adja. Nincs nagy terület, mert mezőgazdasági terület szempontjából kisebb, mint Hargita megye vagy Brassó. De kétszer akkora területen termesztünk burgonyát, mint például Hargita megye. Két hete voltunk a Hargita megyei kollégákkal a szentsimoni gyárban egy tapasztalatcsere jellegű programon, és ott hangzott el, hogy a szentsimoni burgonyafeldolgozóban a burgonya 80%-a Háromszékről megy. A háromszéki adottságok jobban megfelelnek a burgonyatermesztésnek, de a csíkiak leleményesek, és feldolgozzák a burgonyát. Most csak a szentsimoni feldolgozóról van szó, de majd a gyergyói esetében is ugyancsak innen is kell szállítani – s ez szerződéssel már le is van födve –, mert ott is van burgonya, de nem akkora mennyiségben, amekkorát ők fel akarnak dolgozni. Az említett tapasztalatcsere után elbeszélgettem itt a bio mezőgazdász vállalkozókkal, akik tényleg európai szintű minőségű szakmai tudással rendelkeznek, s a farmjuk felszereltsége is üti azt a mércét, hogy talán kényelmesebb volna egy sör mellett nézni, hogy a burgonyát hogyan csomagolja a gépsor, s többszörös áron értékesíteni, mint amennyiért most eladják. Hát mi is gondolkoztunk, és van igény, és örömömre szolgál, hogy egy

társulás esetében van egy olyan feldolgozási forma, hogy vákuumos zacskóban, konyhakész állapotban előkészítve értékesítik a kisebb méretű burgonyát, ami üzletláncba már túl kicsi volna, vetőmagnak meg biológiailag már nem felel meg. Ezt a burgonyát tehát nem állati takarmányozásra adjuk oda, hanem ebben a formában feldolgozzuk. Ez a kezdeményezés még kísérleti jellegű stádiumban van. Van egy kézdivásárhelyi vállalkozó, aki Bukarestbe, kisebb vendéglőkbe szállít Kovászna megyei pityókát. Ez már egy brand. De nem volt elég kapacitásuk, és jött egy nagyobb vállalkozás, akik azt mondták, hogy ők mennyiséget tudnak biztosítani. Van kapacitás, akarat és lehetőség feldolgozásra, és nem csak pityóka, hanem más zöldség esetében is. Általában ami itt jellemző a háromszéki gazdálkodókra, hogy mindenki a saját kitaposott útját szereti járni. Kemény cégek vannak, s együtt még erősebbek lennének, de azért még mindenki a saját útját szereti járni. Tisztában vannak az összes szövetkezeti, társulási törvénnyel, előnnyel, hátránnyal, de inkább egyedül szeretnek dolgozni. Felépítették a cégeket – nem most kezdték, nagyrészük már '90 után kezdett gazdálkodni –, kialakították saját maguknak a kapcsolatokat, hogy beszállítanak üzletláncokba, s sokaknak az elegendő, nem akarnak más problémáival is foglalkozni. Az a döntő ebben az elgondolásban, hogy az üzletlánc egy minőséget, mennyiséget és folytonosságot kér. Fontos kérdés a vállalkozások számára, hogy ezt egyedül tudják-e teljesíteni. A hálózat bővülése esetén pedig nem biztos, hogy ezért lehet vállalni a felelősséget. Általában sajnos a mennyiség a minőség rovására megy. Előbb utóbb, amikor már pénz van benne, akkor megcsúszik egy kicsit a minőség, s aki nehezen kialakított egy ilyen beszállítói kapcsolatot, az nehezen mond le róla. Na de ez csak a burgonya, ami a mi vesszőparipánk!

Más téren milyen kezdeményezések vannak?

Más téren is vannak kezdeményezések, ez a burgonya csak az egyik téma, s csak a jó minőségű földeken lehet hatékonyan és profitorientáltan gazdálkodni, mert a mezőgazdaság az már rég nem hobby tevékenység. Profitról, kemény pénzekről van szó: amikor 15-17.000 lejes befektetésekről beszélünk 1 hektár föld esetében, akkor az valahogyan meg kell térüljön. Úgyhogy nagyon fontos a profitorientáltság. Aztán vannak más területek, minőségi földek, amik nem alkalmasak burgonyatermesztésre (pl. Erdővidék, Barót környéke), ahol inkább az állattenyésztés van előtérben. Az a helyes, hogy a kettő kiegészíti egymást. Sajnos az állattenyésztés valamennyire háttérbe szorul, mert könnyebb, egyszerűbb a nagy-

mezei növénytermesztéssel foglalkozni, az nem annyira kötött munka, nem 365 napból 365 napra szól. Az állattenyésztés kötött és nehéz munka.

Általában azt mondják, hogy mezőgazdasági szempontból sokkal több a térségi adottság, mint amennyit kihasználnak, nem beszélve arról, hogy ha a számadatokat nézzük, a térség népességének több mint felének valamilyen agrár érintettsége, földje van. Abba, hogy nem lehet azt mondani, hogy szárnyal ez a terület, akadályoknak szokták nevezni a gondolkodásmódot, az aprózott földterületeket, az együttműködések jellegét, a szakmai képzettség hiányát. Ezekről mi az Ön meglátása?

Ismételném, hogy itt nálunk a gazdálkodók egy része professzionális szinten dolgozik. Már régebb óta a témával foglalkozok: szaktanácsadás, agrárkamara, székely termék indítása. Utóbbiba is bekapcsolódtunk, Kovászna megyeiek is vannak benne, de a mezőgazdasági adottság, kézműves termékek és struktúra szempontjából a túlsúly csak Hargita megyében van. Itt nálunk a mezőgazdaság inkább ipari formában működik. A vidékfejlesztés, turizmus, gasztronómia szempontjából Hargita megye sokkal kedvezőbb helyzetben van, mert a magyarországiaknak Erdély, Székelyföld az nagyjából Csíkszeredát, Udvarhelyt, a Madarasi Hargitát jelenti. Nálunk másak a lehetőségek és az adottságok. A földek minősége jobb, s akkor inkább az ipari szintű mezőgazdaság irányába mozdultunk el. De a más jellegű kezdeményezések is megtalálhatók (pl. kürtőskalács, házikenyér), csak nem annyira láthatók. Hargita megyében sok rendezvény, vásár, termékbemutató van, habár itt Szentgyörgyön is szokott lenni évente egyszer egy kürtőskalács verseny, de itt inkább arra összpontosítanak, hogy az út szélén árulják. Számukra kialakult, hogy nem föltétlenül kell vásárokba járjanak. Itt is vannak heti vásárok, például Kézdivásárhelyen, Szentgyörgyön, Baróton, Kovásznán, jó pár éve indítottuk el a Hargita megyei modell alapján. Elindítottuk, három hónapig segítettük őket, azóta a helyi tanácsok rendezik, és nagy sikerük van. Hargita megyéből az összes húsos itt van, nagyon meg van elégedve mindenki. Korondi sajtosok, etédi szilvapálinkások jönnek. Jelen vannak, s a mieink is felzárkóznak – sajtkészítésben is vannak jó eredményeink –, de inkább a hangsúly az ipari szintű mezőgazdasági termelésen van. Amúgy kenyér-, péktermék előállításra 95 bejegyzett egység van. Kürtőskalács esetében pedig 177 bejegyzés van. Valószínű, hogy nem mindenki folyamatosan működik, de látnak fantáziát ebben. Gyümölcsfeldolgozásban több mint 20 cég van, amelyik különböző szörpöket készít.

Ösztönösen sok lehetőséget említett, de azért rákérdeznék, hogy összefoglaló jelleggel hogyan vélekedik a térségi lehetőségekről, területekről, irányokról agrárjellegű projektek megvalósítása kapcsán?

Lehetőség van! Lényegében az EU-s csatlakozás óta a Közös Agrár Politika romániai szintű alkalmazása szabja meg az irányelveket. A következő, a 2023-2030-as fejlesztési ciklusra az EU-nak egy sarkalatos intézkedése és vállalása ez a Zöld Megállapodás. Ez lényegében arról szól, hogy próbáljuk a környezetet terhelő negatív hatásokat csökkenteni. Nagyon szépen fel van vázolva, stratégiák vannak arra vonatkozóan, hogy hogyan kell csökkenteni a termő területet, mit kell évente tenni a biodiverzitás megőrzése érdekében. Ez nagyon jó elképzelés! Hosszútávon le van szögezve, hogy pl. 2050-ig 50%-kal kellene csökkenteni az üvegházhatású kibocsátásokat. Ez kihatással van a gazdálkodókra és a gazdálkodásra is, mert irányelvek vannak, s egy szakszerűen gazdálkodó mezőgazdásznak érdeke nem csak az, hogy a terméke legyen eladva, hanem az is, hogy bizonyos követelményeknek megfeleljen. A szabályozások (pl. műtrágyázás, vegyszerezés, génmódosítás csökkentése) által okozott esetleges jövedelemkieséseket a kifizetési ügynökségeken keresztül próbálják pótolni. A KAP-nak ez lenne a lényege, hogy ezt a termelés- és jövedelemkiesést pótolja. A jövőre nézve az a célkitűzés, hogy minél egészségesebb élelmiszereket állítsunk elő! Ez a Zöld Megállapodás el volt fogadva, csak jött ez a puskaporos, ukrán-orosz konfliktus, ami mindent felborított. Románia is évente 300.000 hektárral (4%-kal) kellene csökkentse a mezőgazdasági területeket annak érdekében, hogy a termőföld regenerálódjon, a biodiverzitás elve érvényesüljön. Most minden kérdőjel alá került: hogyan lesz tovább? Ha ezt követjük, akkor nem tudunk eleget tenni az élelmiszerellátásnak. Napról napra azon dolgozunk, jönnek különféle intézkedések arra vonatkozóan, hogy a Zöld Megállapodás irányába menjünk, de hogyan tudjuk megoldani azt, hogy legyen burgonyánk is például. Egy kényszerhelyzet van, nagy kérdőjelekkel arra vonatkozóan, hogy most hogyan is menjünk tovább. Érdekes, mert korlátozásokat írt elő ez a Megállapodás, s kényszerhelyzeteket jelent ez a puskaporos helyzet, de ugyanakkor lehetőségeket is, mert az élelmiszer árak emelkedtek. A burgonya árak is emelkedtek. Emelkedett az üzemanyag ára is, és beszélgettünk a gazdákkal erről, de sokan azt mondták, hogy ennél drágábban is vásároltak üzemanyagot: gondolva arra az időszakra, amikor a búza ára nem 1,5 lej volt, hanem 50 bani. Tehát már kalkulálnak a gazdák, ugyanis lehetőséget jelent az, hogy most felment a búza ára. Így már nem is olyan drága az üzemanyag vagy a műtrágya, csak legyen aki megvegye a végterméket. Egy olyan

helyzetbe juthatunk, hogy beépítődik a költségekbe az energia árak emelkedése, és a kérdés csak az lesz, hogy a végterméket tudom-e értékesíteni olyan áron, hogy a befektetésem megtérüljön. Mert a tendencia általában az, hogy ha a piacon emelkednek az árak, akkor csökken a fogyasztás. Nem tudom, hogy most erre valaki tud-e választ adni, mert lényegében ettől a háborús helyzettől és az ahhoz kapcsolódó egyezkedésektől függ minden. A régi gazdasági kapcsolatok fel vannak borulva. Évek kellenek ahhoz, hogy a már felépített és működő csatornákat vissza alakítsák. Sajnos az orosz és az ukrán területről jön a műtrágya, a gáz, a kőolaj. Ukrajna és Oroszország a világ két legnagyobb gabona exportőre. Az ukránok nem biztos, hogy az idén fognak aratni. Lényegében a lakosság nem fog élelem nélkül maradni, de sokkal drágább lesz az élelem. Ha mindennek az ára emelkedik, akkor nem tudom hogyan fog alakulni ez a sakkjáték, s mire mennyi pénz fog jutni.

Ezek nagyon fontos kérdések, s ezeknek a kontextusában nem tűnik találónak ez a kérdés, de ha eltekintünk ezektől a fenyegető, globális dolgoktól amiknek a hatásai nyilván helyi szinten is meg fognak mutatkozni, szükségesek-e változtatások, terület, ágazat, célcsoport, módozat szempontjából, ha Háromszéknek, Kovászna megyének, vagy akár Székelyföldnek az agráriumát nézzük?

Mindenképpen alternatíva fog kelleni! Már beszéltünk arról, hogy Kovászna megyében a burgonyatermesztő terület ’90 óta stabilan, nagyjából 13-15.000 hektár körül mozog. A természeti adottságok s a vetésforgó (ami az egyik legfontosabb követelménye annak, hogy egészséges termés legyen) sem engedi, hogy ez nagyobb területre kiterjedjen. Ugyanakkor az EU-s rendelkezések sem engedik az ennél nagyobb kiterjesztést. Egy idő után károsodik a termés. Ha azt akarod, hogy folyamatosan mennyiségi és minőségi árut tudj szállítani, akkor be kell tartani bizonyos szabályokat. Ez korlátokat jelent a mennyiségi terjeszkedésben. Inkább a minőségre kell fókuszálni! A Zöld Megállapodásnak is az az egyik célkitűzése, hogy minőségibb termékeket állítsanak elő, elmenni a bio irányba. Ez szép téma, és van eredmény, van igény rá. A számadatokban is látható, hogy a bio gazdálkodásra átálló gazdák számra egyre csak nő. Ezek a rövid ellátási láncok is fontosak: hogy minél közelebb kerüljön a termelő hely és a fogyasztó. De ennek is elég sok vetülete, ágaboga van. Olyan egyszerűnek tűnik a helyi termékek megvásárlása, de ezeknek a termékeknek a piacra juttatásában nagyon hiányos a szervezési forma. Ha ebben a rövid ellátási láncban minden gazdasszony azért a tojásért vagy zöldségért be kell üljön az autóba és el kell menjen a harmadik faluig, az üvegházhatás szempontjá-

ból lehet, hogy pontosan a Zöld Megállapodás elgondolásainak ellenkezőjét érjük el. Az elgondolás jó, csak a termékértékesítést optimálisan meg kell tervezni annak érdekében, hogy ne essünk át a másik végletbe, hogy egyénenként 30 kilométereket utazzunk egy-egy bio termékért. Ez rengeteg idő, üzemanyag. A szervezett, környezetbarát házhozszállítási rendszerek kialakítására vannak nagyon jó példák a nagyobb városok körül. Ez idő, nevelés és kezdeményezés kérdése. Itt jöhetnének számításba a pályázatok a környezetbarát megoldások kialakítására.

Van egy ötödik, lezáró témakörünk: nagyon sokan beszélnek a digitális technológiáknak a fontosságáról. Néhány éve székelyföldi szinten is emlegetik a precíziós gazdálkodást, az okos eszközök alkalmazásának fontosságát. Ezekről mi az Ön meglátása?

Ebben látom a jövőt! Erről a témáról egy jó 10 éve megkerestek magyarországiak. Akkor már jól működött náluk ez a precíziós gazdálkodás, aminek rengeteg előnye van. Befektetést, digitális technológiát igényel, és ez a jövő, mivel ez hosszútávon költségcsökkentést és hatékonyságot is jelent. Nagyon nagy segítséget jelent, ha a digitális eszközökkel mindent fel tudunk térképezni, milyen gyomnövények vannak, milyen tápanyag igény stb. Én úgy az állattenyésztésben mint a növénytermesztésben, a maximális digitalizálásban látom a jövőt. Az állattenyésztésben a robotizálásban: ilyenek például a robot fejőgépek. Ilyen nálunk és Hargita megyében is van. El kell választani a hagyományos gazdálkodási módot, a vidékfejlesztést, az agroturisztikát. Ez más történet, külön kell választani. Aki abban lát fantáziát, és meg van az adottsága hozzá, megfelelő személyzete és kitartása, akkor azt meg kell csinálni. Egyszerű vállalkozásról van szó, amelyben a helyhez kötődés egy fontos kulcsszó. Ehhez képest az ipari mezőgazdálkodásban a precíziós gazdálkodásban van a jövő, ebbe az irányba haladunk. Az már nem működik, hogy 15-20 darabos állatállomány mellett annyi ember van, mint egy ipari farmon. Kétoldalú a robotizálás és a digitalizálás, mert kiiktatja a kétkezi munkaerőt, s csökkenni fog a gazdálkodóknak a száma. Amúgyis magas a mérce, mert annyira fel van gyorsulva minden, hogy míg ezelőtt 15-20 évvel Európa szinten egy gazdálkodó, egy olyan 50 hektáron gazdálkodva tudta előállítani a család fenntartása szempontjából megfelelő jövedelmet. Ma már ilyen 150-200 hektárról beszélünk. Tehát különféle társadalompolitikai hatásokra egyre csak nő az a felület, amin lehet biztosítani az igényeknek és a költségeknek megfelelő jövedelmet. A természeti adottságaink mellett nagy problémát jelent ebben a hegyvidéki gazdálkodási életmódban a medve. Ennek társadalmi hatása van, hogy hegyvidéken nem kapsz embert, aki nyáron

fent marad a legelőkön a juhokkal, állatokkal. Nagyon sokan azért mondanak le az állatállományról, mert nincs akivel dolgozni. A juhászat is kezdett áttérni a húsjuh tenyésztésre, mert nincs aki megfejje az állatot. Nagyon elgondolkoztató az, hogy nagyon rövid idő alatt hová jutottunk, megváltoztak a foglalkoztatottsági sajátosságok. Sokan külföldön bejelentkeznek 3-4 hónapos munkákra, és annyi pénzt keresnek, mint más itthon egész évben. S akkor mérlegelik, hogy melyik könnyebb. Sokan mezőgazdasági munkákat végeznek, mert fejlettebb EU-s országokban a kétkezi munkásra is szüksége van, s meg tudják engedni azt, hogy jobban megfizetik, mint mi, és a körülmények is jobbak. A startvonalnál nem egyforma feltételekkel indultunk, mindenki hozta a saját örökségét, s így az eredmények sem lehetnek ugyanolyanok!

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Haschi András
Igazgató, Hargita Megyei Mezőgazdasági Kifizetési és Intervenciós Ügynökség

„A mi vidékünk nem használja ki eléggé a környezeti adottságokat...”

Ön szerint melyek, vannak-e változtatásra alkalmas térségi adottságok az agrár élelmiszergazdaság szempontjából? Vannak olyan adottságok, amikben vannak lehetőségek, de még nincsenek eléggé kihasználva?

Valaki egyszer nemrég telefonált Maros megyéből, hogy hogyan is állunk a paradicsom termesztéssel a támogatás szempontjából, s azt mondtam, hogy itt minimális mennyiségű paradicsomot termesztenek. Erre ő azt kérdezte, hogy ez akkor egy piaci rés, amit ki lehet használni? A válaszom az volt, hogy ez nem egy csavargyár, hogy az ember azt csinál, amit akar, hanem itt függünk a természettől. Ez nem egy piaci rés, butaság így megközelíteni a dolgot, mert itt elsősorban a környezeti adottságok nem engedik meg számunkra a paradicsom termesztést. Ha akarunk sem fogunk tudni hatékonyak lenni például ezen a téren. Határozottan azt tudom mondani, hogy a mi vidékünk nem használja ki eléggé a környezeti adottságokat. Elsősorban a tiszta környezetre gondolok, hogy ne mondjam a most divatos bio termesztést. Sokkal jobban ki kellene használni azokat az adottságokat, hogy tiszta a környezet, ami nincs túlműtrágyázva, túltermelve, nincs kisajtolva teljesen a föld. Nem feltétlenül arról szól, hogy bio gazdálkodás. Olyan termékeket lehet termeszteni és reklámozni, amire azt mondhatjuk, hogy ez egy olyan hegyoldalból származik, ahol még a biodiverzitás megvan, ahol tízszer akkora a biodiverzitás mint esetleg egy angliai legelőn. Egy kicsit szélesebb skálán látom én a helyzet kihasználását, tálalását, nem ilyen drasztikusan, hogy 100% bio. Nem kell 100% bio legyen, de minden olyan adottságot, ami itt nekünk megvan, azt mind fel kell tüntetni, és különböző kategóriájú termékeket kell előállítani. Hiába akarjuk azt mondani, hogy bio pityóka, mert azt pont nem a hegyoldalon termesztik, ahol még olyan a biodiverzitás amilyen. Akkora mennyiségű pityókát nem lehet előállítani

bio körülmények között, hogy az nekünk megérje. Talán nincs is rá kereslek. Ha volna is kereslet bio termékekre, lehet, hogy pont nem a pityóka jönne szóba. Az egy aránylag olcsó termék, s egy bukaresti család, amelyiknek az a fontos, hogy minél hamarabb az asztalra tegyen pityókát, akkor neki nem lesz türelme az aprókat pucolgatni. Valamikor egyszer azt mondták nekem, hogy Bukarestben akkora kell legyen egy pityóka, mint a sörös korsó. De millió más termékről is lehet beszélni a tejtől, a sajtokig, a mézig, a hústermékekig. Véleményem szerint úgy kellene itt termeszteni, hogy a környezeti adottságokat sokkal jobban kihasználjuk.

Ha a területalapú támogatásokat nézzük, valamiféle elmozdulást lát-e abban, hogy az elmúlt években esetleg többen vagy kevesebben művelik meg a területeiket? Mert azt tudjuk, hogy aki beadja támogatásra a földjét, akkor neki kötelezettségei is vannak.

Én úgy gondolom, hogy az a támogatás, ami az általam vezetett hivatalon keresztül jut a gazdához, nem javít a minőségen. Javít az életminőségen, a gazda életminőségén. Ezek nem nagy pénzek, persze összetéve nagynak tűnik: 2017-től 2021-ig Hargita megyében több mint 813 millió Euró. Ez hatalmas összeg, de ez felbontva 26.000 gazdára nem egy vagyon. Ezek nem olyan pénzek, amikből a gazda különösebben tudná fejleszteni a gazdaságát. Attól is függ, hogy mit értünk gazdaság alatt. Sokan úgy gondolják, hogy a gazdaság az egy farm. Itt nálunk a gazdaság, az a gazdának a fürdőszobája is, a kapuja is, a háza is, tehát az életformája, mert a gazdák 99%-a ott gazdálkodik az udvaron, neki az a gazdasága. Ha egy falun végig megyünk, minden ház egy gazdaság, még akkor is ha csak tyúkot tartanak. Ez a pénz pontosan azért van, hogy a gazda az életkörülményeit javítsa, hogy hátul bontsa le a kinti wc-t és építsen fürdőszobát magának, hogy ő is ugyanolyan életkörülmények között tudjon élni, mint egy városi ember, mert ezért vágyik minden vidéki ember városra, s az akinek ez mind meg van, az falura vágyik. Ebből a pénzből nem lehet sem traktort venni, sem gépeket, sem vetőmagot, sem semmit. Igazából ez a gazda mindennapi életét tudja kicsit javítani. A termék minőségén ez nem mutatkozik meg. A furcsa az egészben az, hogy a termék minőségének javításán főleg azok az emberek gondolkoznak, akik valamikor már abbahagyták a gazdálkodást és próbálnak esetleg visszatérni a falusi élethez, városi gondolkodásmóddal. Nagyon sok egyetemet végzett családot tudok, aki vissza akar költözni falura, hagyja a városi életmódot, és úgy gondolja, hogy falun fog valamit csinálni. Persze ő nagyon jól tudja, hogy ahhoz, hogy tudjon boldogulni, valami mást kell csináljon. S ők azok a pionírok, akik ebben a termékminőség javításban óriási szerepet vállal-

nak, hogy azt mondják, hogy zöldséget termesztenek bio körülmények között, akár hobby szinten, ami lassan életmóddá válik számukra. Millió apró, kicsi példa van, de ezek az a baj, hogy csak ilyen mikro gazdaságok. Ők azok, akik innoválnak, akik újítanak. Sajnos az a gazda, aki három vagy öt generáció óta gazdálkodik ugyanabban az udvarban, nem nagyon töri az agyát azon, hogy hogyan tudna a minőségen változtatni, s esetleg olyan termékekkel előjönni, ami másabb vagy jobb mint a többi. Az általános kerékvágásban benne vannak, végzik a dolgukat, úgy ahogy meg is élnek belőle, de semmi különleges.

Ezzel a gondolattal már részben rá is terelődött a szó a második témakörre. Ha a térség népességét nézzük, több mint felének valamilyen agrár érintettsége van. Abban, hogy mégsem virágzik ez az ágazat, többen akadálynak szokták nevezni a gondolkodásmódot –részben erre is utalt –, vagy az aprózott földterületeket, pénzhiányt, együttműködések hiányát. Tapasztalatai szerint ezek közül melyek a fontosabb belső problémák, akadályok?

Ezen a környéken az emberek nem tudnak s nem is akarnak egy bizonyos szint fölé kerülni. Ez nem csak a mezőgazdaságra vonatkozik, hanem úgy általánosan, mindenkinek meg kell legyen a sajátja, a saját tulajdona mindenből, még akkor is, ha kicsi. Márpedig, hogy ha kicsi, akkor azzal nem lehet tovább jutni. Mindenkinek fontos az, hogy „legyen nekem is egy kicsi belőle". Ez azt jelenti, hogy minden udvarban van egy disznópajta, füstölő, megvan minden ami az önellátáshoz szükséges, még akkor is ha nincs rá szükség. Most őszintén, öt gazdaságnak lehet, hogy elég lenne egy füstölő. Most ez csak egy példa! Ennél rosszabb példa is van, a traktor. A traktornak megvan egybizonyos terület, amekkorát meg tud dolgozni. Úgy tudom – most pontos számokat nem tudok mondani –, de itt kb. háromszor vagy ötször annyi traktor van, mint amennyi föld. Még ha kicsi is és nehezen is boldogul vele, de a gazdának az a fontos, hogy az a traktor legyen a sajátja, ne kelljen mástól kérje. Ez az egyik óriási fék véleményem szerint. Azon a kicsin így soha senki nem, vagy csak nagyon kevesen fognak túllépni. Ott maradnak abban a kicsiben. Nyugathoz képest kb. 50 éves lemaradásban vagyunk. Németországban a második világháború utáni években, az '50-es, '60-as években tartottak ott, mint ahol most mi vagyunk. Különböző mikrohitel vagy nagyobb hitel lehetőségek voltak a gazdáknak, nem volt ilyen direkt támogatási rendszer, mint most, viszont rengeteg ilyen kicsi mikro hitel lehetőség volt, amivel a gazdák fejlesztették a gazdaságukat. Azokat a traktorokat, gépeket amiket akkor vettek Nyugat-Európában, mi itt a 2000-es években kezdtük felvásárolni, használni, s

még most is használjuk. Ugyanez történik most nálunk, tehát nem 15-20 év különbségről beszélünk, hanem 50, mert most van itt a LAM Alapítvány, most vannak itt a bankok, különböző olyan pályázatokat kínáló intézmények, s most vásárolunk mi gépeket. Itt nagyon kevés olyan gazdaság van, ahol azt lehet mondani, hogy harmadik generáció. Legfeljebb a második generációról beszélhetünk, amelyik sikerült valamit a '90-es évek elején összeállítson, s most már annyira megöregedett az illető, hogy a fiatalok vették át azt a gazdaságot, de több mint valószínű, hogy nem traktorokat vesznek át, hanem legalább egy rendbe rakott csűrt és istállót, s akkor most próbálják a gazdaságot valamilyen szinten gépesíteni. Elismétlem, itt a kicsi gazdaságokról beszélek, nem a farmokról. Hargita megyében csak néhány olyan farmról lehet beszélni, ami falun kívül van, lehet hogy egy régi, kommunista idők-beli farm felújítva, ami már más kategória.

Hát abból dolgozunk ami van. Mégis, ha összegezni kellene, mi lenne az elérhető változtatási lehetőség, irány terület, amivel élni lehet, ami változást generál, és végülis amit pozitívan lehet értelmezni?

Azzal dicsekedünk, hogy a sörünk azért jó, mert jó minőségű vízből van készítve. Nem mondok itt nevet, mert nem ez a lényeg, de a sört például a víz-alapon reklámozzák. Furcsa módon, ennek ellenére rengetegen palackozott vizet vesznek, amit még talán nem is itt gyártanak feltétlenül. Csak a szánk nagy, nem vagyunk igazából lokálpatrióták. A lokálpatriotizmus azt jelentené, hogy ittenit fogyasztok, itt költöm el a pénzemet. Bizonyos dolgokban nagyok akarunk lenni, van egy kicsi gazdaságunk, de kell nekünk a legmodernebb terepjáró, ami kijött a piacon, de ugyanakkor ahogyan az imént is elmondtam, más dolgokban nagyon kicsinyesek vagyunk. Az a fontos nekünk, hogy mindenből legyen meg a kicsi sajátunk, és nem használjuk ki a természet adta lehetőségeket. Reklámozzuk Székelyföldet, a vidékünket, arról beszélünk, hogy mennyire egészséges itt a levegő s a minden, de úgy igazából minimálisat teszünk, hogy ezeket a lehetőségeket kihasználjuk. Ezeket a körülményeket nagyon nehezen iktatjuk be a termékeinkbe, amiket gyártunk, készítünk. Sokkal de sokkal többet lehetne ezen a téren tenni!

Melyek lehetnek a változáshoz szükséges szakmai, szervezési, anyagi jellegű külső támogatások?

Ezek mind megvannak! Vannak támogatási, továbbtanulási lehetőségek, tanfolyamok, példák. Minden településnek van legalább 3-4 testvértelepülése Magyar-

országtól Franciaországig, mindenhol, s ezekben nem utánozzuk őket. Nem próbálunk valamivel kiugrani egy kicsit, nem ismerjük fel a saját környékünkben a lehetőséget. Mondtam, mi tudunk egy dolgot: klasszikus termesztés vagy bio. Ez a két véglet van. Ezek között még millió más lehetőség van. Ilyen nevű helyi termék, olyan nevű helyi termék, itt is vannak mikro klímával rendelkező települések, ami nem arról szól föltétlenül, hogy bio. Lehetne mondani a termékekről, hogy nem tudom melyik hegyoldalból származik (ahogyan mondtam az elején is). Én nem azt mondom, hogy ne az igazat mondjuk, de kétlem, hogy Franciaországban, vagy Svájcban is, vagy Ausztriában az úgy szóról szóra pont úgy van, ahogyan az oda le van írva. Mindegy, jó a reklám, de mi még ezt sem tudjuk csinálni! Nagyon kritikus vagyok ezzel a dologgal kapcsolatban, de mondjuk hogy ilyen szép a Hargita, s olyan szép a Hargita, de Hargita nevű terméket minimálisat látok. Fontos volna bevinni a termékekbe a hegyeknek, a településeknek a nevét, ami sokkal konkrétabb, mint például a székely termék: az ember ránéz a térképre, meglát egy nevet, összeköti a termékkel, Google-on már rá lehet kattintani a városra, és megjelenik a reklám mellette. De ha a kettőt nem tudja az ember összekötni, akkor nem mindig érvényesül az a bizonyos termék.

Minden lehetőségünk megvan arra, hogy egy álmunkat valamilyen szinten valóra tudjuk váltani, de nem merünk és kevesen mernek nagyot álmodni. Csak ki kell találni valamit! Rengeteg pénzforrás van. Lehetne létrehozni egy tejgyárat, építeni egy kicsi vállalkozást, segítenek, millió egyesület van, a hivatalos állami szerveken túl vannak a helyi érdekeltségű különböző szervezetek, akik mindenben segítenek. Tanulni lehet, utazni lehet, látni lehet, hogy más hogyan csinálja, és egyszerűen merni kell álmodni egyet, mert ennyi lehetőség soha az életben nem volt, s nem tudom lesz-e. De nem használjuk ki eléggé!

Sokan beszélnek arról, hogy a digitális technológiák nagyon fontosak. Az elmúlt években székelyföldi viszonylatban is elkezdtük emlegetni a precíziós gazdálkodást. De itt lehet telefonra, weboldalra, adatokra gondolni. Ezeket fontosnak tartja-e?

Fontosnak tartom egy bizonyos szint fölött. Mi próbáljuk ráerőltetni, akár a mi hivatalunk is sokszor azt gondolja, hogy az a 70-80 éves bácsi is érti a világ technológiáját. Mi próbáljuk ezt a túlzott digitalizációt akár az alacsonyabb szintekre is bevonni. Ez egy elég nagy hiba, nem lehet precíziós gazdálkodást 1 hektáros területen végezni. Ugyanakkor nézzük meg a környezetünket, hihetetlen, hogy 2022-ben még látunk olyant, s fényképem van erről, hogy ökrös szántás, és a mel-

lette levő parcellán egy 100.000 Eurós traktor szánt. Ha ezt megmutatom valakinek, azt gondolja, hogy össze van vágva a kép, hogy egy előtte és utána állapotot mutat, és ez nem így van. Ilyen körülmények között nem lehet digitalizációról beszélni. Azt sokkal inkább az állami szerveknek, a magán szférának a különböző adatbázisaira fel lehet használni, de mezőgazdaságban, itt Hargita megyében, véleményem szerint a digitalizáció még igen nagy falat. Persze, megint a kicsi gazdaságokról beszélek, vannak kivételes esetek, amikor ki kell használni a lehetőséget, de még egy műholdas felvétel is, vagy GPS is el van tévedve, amikor egy 4 méter széles földparcellát fel kell térképezni. Ekkora területeken még nem lehet a digitális technológiát felhasználni. Itt nem a digitalizációra kell koncentrálni, hanem sokkal inkább a környezetvédelmi dolgokra, a környezettel való együttélésre, s annak a számunkra sokkal megfelelőbb kihasználására! Még nem tartunk ott, hogy a divatot kövessük. Persze a cél az kell legyen, de csak lassan-lassan lehet ebben előre haladni.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Török Jenő
Agrármérnök

„Ennyi ásványvízforrás sehol a világban nincs...”

Ha összegezni kellene, hogyan látja, az agrárélelmiszergazdaság jövője/változása szempontjából – ami jelenthet több terméket, jobb minőséget – milyen térségi adottságok vannak?

Elsősorban, ha a vizet is ide vesszük – s márpedig ide kell vegyük az élelmiszerekhez –, akkor Hargita megye és Székelyföld is nagyon jól áll. Azt hiszem, hogy ennyi ásványvízforrás sehol a világban nincs, s ez nagyon jó dolog. Volt olyan agrármérnök főnököm, aki valamikor Küküllő mentén borvízzel cserélte a bort. Persze ez kicsit túlzás volt, na de ő felértékelte a vizet. Akkor még, 40 évvel ezelőtt nem volt ennyire értékes a víz, nem volt világszintű krízis ezen a téren, de most már egyre inkább nagy jelentősége van. A migrációt befolyásolja a víz- és az élelmiszerhiány, hozzájárul ahhoz, hogy több millió ember indul meg az arab világból s Afrikából. Ehhez még hozzájön az is, ha a politikum helytelenül gazdálkodik, s nem tesz különbséget például a háború elől menekülő ukrajnaiak és a harmadik világ országaiból érkező menekültek között.

Tehát akkor Jenő szerint itt Székelyföldön a vizet tekinthetjük egy nagyon fontos adottságnak. Ezen kívül még bármit meg lehet említeni?

Az erdőink, legelőink! Ezekben országszinten is nagyon jól állunk. Kevés a szántó. Ezek mind lényegesek a zöld mezőgazdaság, a fenntarthatóság szempontjából. Termékelőállítás szempontjából viszont a Hargita megyei talajaink minősége már Háromszékhez viszonyítva is gyengébb: ott ugyanolyan technológia (műtrágya, vegyszer) mellett például a pityóka természetes termőképessége hektáronként 10 tonnával több. Tehát minőségileg igen, de mennyiségileg nem tudunk ugyanúgy teljesíteni a burgonyatermesztés szempontjából. A vetőmag például Hargita megyében a legjobb, mivel az éghajlat hűvös, tűlevelű erdők vannak, kevesebb a levéltetű és a kártevő. Emiatt nagyon alkalmas ez a vidék a burgonya vetőmag termesztésre. A vetőmag termesztés kicsit összeomlott ’90 után, a ’90-es években, de

némileg most javult – bár nem csak burgonya vetőmag termesztésben gondolkodnak –, újra alakult a kísérleti állomás.

Meglátása szerint az elmúlt években hogyan alakultak az agrárium terén kezdeményezések, ha a termékelőállításra, feldolgozásra gondolunk?

Szerintem jól. A gyergyói példát tudom említeni, ahol magyar állami segítséggel hoztak létre feldolgozót. Ez fellendítheti a burgonyatermesztést, mert amúgy nagyon csökkenőben volt. A termesztés területe több mint felére csökkent, mert eddig nem volt biztos piac. Most úgy néz ki, hogy akkor lesz! Ehhez egy kis mértékben a simoni Csíki Csipsz is hozzájárul. Úgy néz ki, hogy újraéledhet a pityókatermesztés.

Tehát növénytermesztésben a pityókát tudom említeni, aminek a termesztéséhez nagyon jó adottságaink vannak. A talaj nem éppen annyira, de a klíma nagyon jó erre. A talaj azért nem jó, mert egyik része agyagos, a másik köves, s amiatt soványabb.

Abban, hogy az adottságok ellenére nem szárnyal a mezőgazdaság, többen akadálynak szokták említeni például a gondolkodásmódot, a felaprózott földterületeket. Van aki a szakmai ismeretek hiányát hangsúlyozza. Ezekről mi a meglátása?

Igen, fel vannak aprózva a parcellák, kivéve Alcsíkon három település esetében: Kozmás, Tusnád és Szentmárton. Gyergyóban pedig meg lehet említeni az Agromek-et és még egy társast Szárhegyen. A többi helyen mind nagyon fel vannak aprózva a parcellák. Ez ökológiai szempontból jó, de gazdaságilag nem annyira.

A csíki és gyergyói emberek konzervatívabbak, mint a háromszékiek. Utóbbiak a szászoktól már jobban megtanulták a gazdálkodást s a kereskedést. Gyergyóban s Szépvízen azért kellettek az örmények, mert bár a székelyek jól dolgoztak, nem voltak jó kereskedők. Jöttek az örmények, és sok helyen a zsidók, akik pótolták ezt a hiányosságot. Az itteni emberek nem annyira fogékonyak az újdonságra. Amikor én beleálltam mustármagot termeszteni, az elején vagy 10-en gyűltünk össze, s amikor kellett volna vetni, mindenki félreállt. A klíma is behatárolja azt, hogy akármit nem lehet termeszteni. Például a repcét Kovászna megyében már sikeresen termesztik, de ahol még sikeresen működik is ez, ott is előfordul az, hogy három évből csak kétszer sikerül, mert a klíma olyan, hogy kifagyhat.

Akkor még van az, hogy nehezen társulnak az emberek. Az, hogy nálunk van például pityóka feldolgozó az emberi faktornak is köszönhető: valami kell, mert

Kovászna megyének a Bukaresthez és Brassóhoz való közelsége segít az értékesítésben. Addig nem jönnek ide, amíg ott el nem fogy! S ők olcsóbban tudják adni, mert többet termelnek, s így rontják a mi piacunkat, de a feldolgozókkal kicsit visszaáll az egyensúly.

Igen, itt jön be a gondolkodásmód fontossága! Ha Székelyföldben gondolkodunk, akkor bizonyára ez az egyensúly az ami előnyös. Ezek az adottságok szoros összefüggésben vannak a változtatási lehetőségekkel és irányokkal...

Igen! Még térjünk kicsit vissza arra, hogy mire alkalmas a megye! Mondtuk, hogy előnye az erdő, a nagyon jó minőségű kaszáló, ahol szinte teának való gyep van. A havasi területek 82%-a 30 éve egy szem műtrágyát sem kapott. Mindez nagyon alkalmas a húsmarha és a tejelő tehén tenyésztésre. Már van is több húsmarha, s valószínű, hogy kialakul az értékesítése is. Ha a pásztorkodást nézzük, problémát jelent, hogy alig lehet pásztort kapni például a juhok mellé. A szarvasmarha tenyésztésnél van egy olyan, hogy bár évről évre csökken a gazdák száma, a marhák száma nem, mert koncentrálódik.

Ez a vidék még nagyon alkalmas a bogyósgyümölcs termesztésre. A nagykultúráknál nem mindenre alkalmas, például a szőlő teljesen ki van zárva, a barack és szilva inkább az Udvarhely vidékén terem meg. De például a málna, szeder, áfonya, ribizli termesztésre nagyon alkalmas a csíki vidék. Nagyon szép kezdeményezés, hogy indított egy szövetkezetet a madarasi János Ferdinánd. Volt egy borverseny is, ahol én is ezüst díjat kaptam. Van érdeklődés Svájcból is fagyasztott áfonyára és ribizlire. Nekünk például nagyon bevált a ribizli termesztés: 900 tövet ültettünk, mert direkt úgy volt megcélozva, hogy mire jövök nyugdíjba, legyen valami, ami a növénytermesztésben kedves számomra. Az első szerelem a pityóka volt, na de a ribizli pont azt pótolja, hogy édesapám szőlő brigádos volt a Nyárád mentén, s gyerekkoromban már minden munkafázisban részt vettem, s megszerettem, s mindig ezt az egy dolgot fájlaltam abban, hogy ide kerültem Csíkba. Egyébként örvendek, hogy Csíkba kerültem, s ez jó minden szempontból, de a szőlő hiányzott, s akkor így jött az ötlet, hogy legyen ribizli! Például a piros ribizlit nálunk úgy is hívják, hogy vörös szőlő. Na és jól be is jött ez. Amikor dolgoztam, mindig megnyugodtam, szerettem. Nem elhanyagolható az sem, hogy kis jövedelmet is hoz. A tavaly 2200 kiló lett a 900 tövön, 22 áron. Azzal volt szerencsénk, hogy 20 ember 5 napon keresztül szedte, és kialakult, hogy volt aki ribizlit vitt a munka fejébe, volt aki szirupot. Volt szedd meg magad akció is, valahogy meg-

oldódott! Ebben a metszés a legnehezebb munka, a feleségem jól besegít: nők napjára vettem neki metszőollót, s akkor ketten metsszük. Mert amúgy Csíkban a nők nem nagyon foglalkoznak ilyesmivel! S akkor versenyeztünk, ketten mentünk egy soron, az egyik felén ő és a másikon én, s akkor ez a munka jól működött. Csak sokat kell hajolni. A szedésnél még van kicsi szék, s le lehet ülni, de a metszésnél vagy térdelni, vagy hajolni kell. Ha elhanyagolódik a metszés, akkor koravén lesz a növény, és kevés lesz a termés.

Mint olyan személy, aki több évig dolgozott az agrárium terén, vezetésben, mit gondol, mit lehet összegezni azzal kapcsolatban, hogy a helyi vezetés mit tehet az agrárélelmiszergazdaság fejlődése érdekében?

Az igazgatóságnak megvan a szerepe abban, hogy az információkat le kell vinni alsóbb szintre, hogy mindenki jusson hozzá. Sajnos országszinten nincsen falugazdász hálózat, mint Magyarországon. Itt a magyar állam próbálja ezt pótolni. A romániai falugazdász hálózat leépült, mert átmentek kifizetési ügynökségre, terepen már csak három ember van. Vannak azok az általános felkészítők, ahol a kifizetési ügynökségek s az igazgatóságok is részt vesznek, s viszik a tudományt s az új pályázati lehetőségeket lefele, de amikor gyorsan kellene dönteni falu szinten, sokszor azon múlik, hogy amikor mi megindulunk a gépekkel a mezőre, másnap mindenki más is indul... Azért nem kellene elkeseredjenek az emberek! Sokan lenézik a mezőgazdaságot, de az energia és az élelmiszer, víz kérdés döntően be fogják folyásolni az egész világ sorsát. Ez nem csak az ukrajnai háború miatt látszik, de már az ősszel felemelték az energiaárakat azért, hogy Amerika tudja a kőolaját eladni. Az egy mesterségesen elért áremelkedés. Most a műtrágya ára négyszerese a tavalyinak. A búza ára is javult most már, tavaly aratáskor 80 bani volt, s most 1,40 lejbe adják az emberek. Ha a háborúnak vége lesz, akkor romlik az értékesítési lehetőség. Ukrajna és Oroszország a legnagyobb exportőrök lettek. Milyen érdekes a sors fintora, hogy valamikor Oroszország és a Szovjetunió a legnagyobb importőr volt, tehát vásárolta a gabonát, most meg, főként a krími háború óta ráálltak, s megfelelő technológiát alkalmazva ők a legnagyobb exportőrök. Az arab világ és Afrikának jelentős része tőlük vásárolt. Most a háború miatt mindkettő nagy veszélyben van, s emiatt Konstancán drága lett a búza. Most aztán jó kérdés, hogy tovább hogyan alakul. Valamennyit vissza fog jönni az ár, de a baj az, hogy egész Nyugat-Európa energia hiányban szenved. S hogy egy kicsit most politizáljak, a politikum ezt elrontotta, mert mindenki azt hitte, hogy szél- és napenergiával mindent meg lehet oldani.

A zöldek az atomenergia ellen vannak! Ezekkel a zöldekkel baj van. Valamikor azt hittem, hogy igazuk van, de ők nem mondják meg azt, hogy megszüntetjük az atomerőművet, de helyette bevezetjük a szélerőművet. Valamit kell mondani, de nem lehet minden ellen menni. Például a vízi erőművet is ellenzik, mert ha mesterségesen hozzuk létre, elrontjuk a környezetet. Tehát vízi erőmű ne, atomerőmű ne, s a szél s a nap nem tudja megoldani a dolgokat, mert akkora nagy a fogyasztás. Most azért haragszom például Amerikára, mert minden háborúban ők csak nyertek. Most azért pumpálják fel az árakat, s vezetik be a szankciókat, hogy ismét járjanak jól. Németország, Magyarország, Franciaország most ellene van: azt akarják, hogy ne emelkedjenek az árak, mert öngólt rúgnak. Az orosz úgy is megél, s Európa fogja megfizetni ezeknek az intézkedéseknek az árát. Most már ki merem mondani, hogy olyanok ezek a zöldek, mint a dinnye: kívül zöld s belül piros. Eltúlozták a dolgokat!

Egyfajta lezáró témakör: nagyon sokan beszélnek a digitális technológiáknak a fontosságáról. Újabban Székelyföldön is emlegetik pl. a precíziós gazdálkodást, de itt most lehet minden másra gondolni is, ami a technológiával kapcsolatos. Ezeket fontosnak tartja-e? Lát-e ezekben lehetőséget?

Kell, fontos a precíziós gazdálkodás, sokat tud segíteni. Jómagam nem vagyok biogazdálkodó, de grammra pontosan megnézem, hogy milyen vegyszert és mikor használok. Olyan vegyszereket használok, amiket bio-ban is lehet. Az emberek azt hiszik, hogy bio-ban nem szabad vegyszerezni, pedig igen, csak olyan anyaggal ami a természetben is előfordul. Most olyant gyártanak Magyarországon (Vegesol a neve), hogy rézgálic, kén és napraforgó van benne. Tehát egy igazi biotermesztő lehet, hogy többször kell permetezzen, mint egy másik, mert természetes anyagokat használ, amiket lemoshat az eső. A digitális technológia segíthet ebben a folyamatban. Előfordulhat olyan, hogy drónos permetezés. Ez rövidesen be fog jönni, és hasznos lesz, főleg nyári időszakban, amikor minden nap esik az eső. Látjuk, hogy Magyarországon használják és megéri. Mindennek ellenére az én koromban már mondhatom, hogy az egész digitalizáció kicsit el van túlozva: kell, de nem old meg mindent (...). Elmarad az emberi kapcsolatokban a személyes kontaktus, s ez nem biztos, hogy mindig hatékonyabb. Tehát jó a digitalizáció, csak tudatosan kell alkalmazni.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Máthé Emma
Elnök, Székelyföldi Bio Egyesület

„Látom, hogy szívesen tanulnak az emberek...”

Tapasztalataid alapján hogyan látod, vannak-e, és ha igen, melyek a változtatásra alkalmas térségi adottságok abban a vonatkozásban, hogy több termék, jobb minőség állítódjon elő az agrár-élelmiszergazdaságban?

Először is a biotermesztés szemszögéből mondanám azt, hogy van lehetőség a változásra, mert hova tovább a Bio Egyesület tagjai is odafigyelnek a biodiverzitásra: hogy minél több fajta zöldséget, gyümölcsöt termesszenek, nem beszélve arról, hogy ez valahol annak is köszönhető, hogy a Pro Agricultura Alapítvány keretén belül is szervezzük a tanfolyamokat, ahol megtanítjuk a hallgatóknak, hogy a vetésforgó nagy szerepet játszik a biotermesztésben. Tehát az, hogy ne minden évben ugyanazok a fajták kerüljenek egy adott helyre. Így még azok a személyek is akik nem biotermelők, hanem csak bio-szimpatizánsok, tudják változtatni a termékeiket, tehát kialakul egy ilyen biodiverzitás. Ez egy ilyen tág skála, amit arra is felhasználnak, hogy ne szaporodjanak annyira a kártevők, a betegségek, mert ugyanarra a területre következő évben nem ugyanaz a növény kerül. A zöldségtermesztésben mindig megmagyaráztuk azoknak, akik nem piacra, hanem saját maguk számára termelő biogazdák, hogy a veteményt négyfele kell osztani, s akkor az óra járásával ellentétesen vagy azzal megegyezően évente cserélgetni kell a területszakaszokat. Úgy gondolom, hogy ez az egyik alapfeltétele annak, hogy jobb minőségű és több biotermék állítódjon elő. Mindig elszoktam mondani, hogy a biotevékenységemet nagyon jól kiegészíti a Pro Agricultura Alapítványnál való tanfolyamszervezési munka, ugyanis a tanfolyam tananyagokba szándékosan olyan órákat szoktam berakni, amelyeknek gyakorlati jellegük is van. Tehát olyan témákat, amik effektíve az embereket érdeklik. Látom, hogy szívesen tanulnak, mert a tanfolyamra azok jönnek el, akik szemléletet akarnak váltani: egy fajta termelésről át akarnak állni egy teljesen másfajta termelésre. Úgyhogy ez már egy jó lépés, hogy beiratkoznak a tanfolyamra. A kezdetekben ezeket a tanfolyamokat magyar állami támogatással szerveztük. Amíg az Agrárkamaránál voltam, a román állam támogatásával szer-

veztünk nagyon sok tanfolyamot. Ezek a tanfolyamok valahol a térségi biotermelésnek az alapjait képezték!

Ha össze kellene illeszteni a környezeti adottságokat a tanfolyamok iránti érdeklődéssel, látsz változást abban, hogy akár valamelyik termékből több lett? Vagy látsz több termék előállítására alkalmas erőforrást? Ugyebár tudjuk, hogy például pityóka termesztésre alkalmas ez a térség, bár sokan vitatkoznak arról, hogy biotermesztésre mennyire alkalmas ez a kultúra a kártevők miatt...

A pityókánál valóban nehéz bio módon termelni. Én mindig felhívtam a figyelmet arra, hogy ha valaki át akar állni biotermelőnek, rögtön ne a pityókával kezdje, hanem először a veteményesében, hobbi szinten. Ez olyan dolog, hogy meg kell tanulni, s általában mindenki saját magán tanul! Hiába mondod neki, mert nem erőst hiszi el azt amit mondasz, de amit megtapasztal, s aminek után még utána olvas, és utána kérdez a tanfolyamon, azt teljesen másképpen alkalmazza. A pityókánál sem lehet úgy kezdeni, hogy az a cél, hogy egyből meggazdagodjon és nagytermelő legyen valaki. Mindig kihangsúlyoztam azt, hogy ezt nem szabad csinálni. Tehát előre mindig csak kisebb mennyiségben kell elindulni, s miután már komoly tapasztalat van – tehát nem csak az, hogy elvégezte a tanfolyamot s diplomája van –, át lehet térni, neki lehet fogni nagyobb mennyiség termesztésének. Ez mondjuk a búzánál, a tavasz árpánál, a nagy kultúráknál is érvényes.

Egy idő után észrevettem, hogy nagy az érdeklődés a gyógynövénytermesztés iránt. Ennek köszönhetően bejött egy új vonal a biotermelők csoportjába is: egyre többen vannak olyanok, akik nem csak a vadon termő gyógynövényeket gyűjtik és érdeklődnek a felhasználásukról, hanem a saját kertjükben is kezdik termeszteni azokat. Ezt azért is említem, mert a kezdetek kezdetén nagyon kevesen jelentkeztek a gyógynövény tanfolyamra. De egy adott pillanatban olyan sok volt a jelentkező, hogy két-három csoportot kellett csináljak. Macalik tanárúr szerencsére elvállalta a képzést, és ő a gyakorlatban is bemutatta a kertjében a szárítási, csomagolási és minden egyéb folyamatokat. Tehát óriási volt az érdeklődés a gyógynövények iránt!

Vajon mitől alakul ki egy ilyen nagy érdeklődési hullám? Gondolom szervezéssel is rá lehet segíteni ezekre a folyamatokra...Vagy inkább véletlenszerű?

Nekem az a véleményem, hogy egyre többen nézik a természettel, egészséges táplálkozással kapcsolatos televízió adásokat, ismeretterjesztő videókat: hogy miket termeljenek annak érdekében, hogy minél egészségesebb ételek kerüljenek az asztalukra, hogy a szervezetnek mire van szüksége ahhoz, hogy kiküszöbölje a méreg-

anyagokat, hogy saját magát gyógyítsa. Ugyebár vannak olyan gyógynövények, amelyek gyulladáscsökkentők, meghűlés esetén megfelelőbb a használatuk az erős gyógyszereknél. Szerintem ezek nagyon sokat nyomnak a latba! Az emberek kezdenek áttérni az egészséges életmódra, és saját maguk próbálják előállítani azokat a termékeket, amelyeket szívesen fogyasztanak. Ez az egyik magyarázat!

Amikor az ember beszél az előnyökről, adottságokról, automatikusan felmerülnek a hátrányok is. Ugyanebben a témában – agrárélelmiszergazdaság, több termék, jobb minőség – vannak térségi akadályok, korlátok is. Akadályként több mindent szokás emlegetni annak függvényében, hogy ki milyen szempontból közelíti meg a témát, milyen területen dolgozik. Te miket emelnél ki?

Azt tapasztaltam, hogy a bio felé fordulás a fiataloknál nagyobb mértékű, mert ők hajlékonyabbak, tehát sokkal jobban elfogadják azokat a tételeket, amelyeket például a bio is előír. Az idősebbeknél van egy olyan korlát, hogy azt gondolják, úgy a legjobb minden, ahogyan ők elképzelik. Én így látom, hogy ez a fiataloknál sokkal másképp működik. A másik az, hogy a pandémia – az a bezártság, egymásrautaltság – lényegében, valahol nem volt jó dolog, de a mezőgazdaság és a hobbi kertészkedés szempontjából előny volt: a családban kialakultak ezek az együtt tevékenykedések, csoportos munkák. Volt idő erre! Valahol minden hátránynak van előnye is. S volt sikerélményük a fiataloknak, a kicsiknek is! Láttam az unokámon, hogy örvendett, amikor ő ültette el a paradicsomot, s kikelt az ablakban. Vagy most is Szécsenyben a szemünk láttára változik az egész kert. Ezt mondjuk mi másképp éljük át, mint ők, de én úgy érzem, hogy ez valahol előny és érték.

Mi a véleményed a változtatási lehetőségekről, irányokról az agrárjellegű projektek megvalósításában?

Szerintem az információátadás és az információáramlás nem elég, mert sok olyan pályázat jelenik meg, hogy a gazda nem tud róla. Ez valahol amiatt is van, hogy a falvakban most már nincsenek szakemberek. A tanácsoknál is talán van egy ilyen mezőgazdasági referens, de neki nem az a feladata, hogy informálja a gazdákat. Ez az informálás valahol a tanfolyamokon keresztül valósulna meg, de ezek száma is limitált, és csak azok jönnek tanfolyamra, akik pályáznak vagy tovább gondolkodnak, nagyobb termelésben. Na most a Mezőgazdasági Igazgatóság részéről sincs szakember. Tehát nagyon megcsappant a szakemberek száma, így ők sem tudják olyan szinten informálni az embereket. Mi annak idején a Szaktanács-

adói Hivatal részéről mentünk faluról falura és vittük az információt a pályázatokról, jöttek hozzánk, segítettünk... Most ezt a hiányt pótolja valamennyire a falugazdász hálózat. Ez óriási segítség a magyar kormány részéről, hogy a székely gazdák könnyebben megkapják az információkat, mint például a Galaţi megye környékiek.

Érdekes, hogy elméletileg az interneten minden megtalálható, de mégsem jut el mindenkihez az információ. Nem lehet elvárni azt, hogy a gazda, aki egész nap a földeken dolgozik, a pályázati információkkal is napirenden legyen.

Az információáramlás nem megfelelő: kellő időben és mennyiségben nem jutnak el az információk a termelőkhöz. Ebben valahol a termelők is hibásak, mert még nem érték el azt a szintet, mint Ausztriában, hogy minden nap tájékozódnak az interneten. Szerintem nem is érik el, mert látom, hogy sok esetben – akár nálam vagy a férjemnél is – már csak egy telefon kezelése, rendszeres figyelése is gondot jelent. Vagy még mindig vannak olyan részei a térségnek (termőterületek) ahol nagyon rossz a telefonjel.

Szerintem a felsőbb vezetés kellene azzal törődjön, hogy legalább zonálisan legyenek olyan szakemberek, akik értenek a pályázatkészítéshez, toppon vannak a határidőkkel, s azzal hogy hol, milyen tanfolyamok vannak. Az ilyen információkat például az osztrák gazda minden nap megkapja a telefonján vagy a számítógépén. Szerintem nálunk ez még várat magára. Azt nem lehet megcsinálni, hogy minden faluban, minden községben legyen ilyen szakember, de legalább zonálisan fontos volna!

Igen, s az is fontos lehet, hogy megfelelő nyelvezeten, a termelők nyelvén történjen ez az informálás!

Például a biosaimnak – kb. 20 személy, akik érdeklődnek és igényelték az informálást – állandóan küldöm az információkat, s mindig megjegyzem, hogy mire kell figyelni. A gazdák is pont úgy elmehetnének a polgármesteri hivatalba, s mondhatnák, kérhetnék, hogy ha valami megjelenik, akkor szóljanak nekik. Gondolom, hogy például egy alpolgármesternek lehetne ez is a feladata. Én ezt így megoldom a biosaimmal, s látom, hogy hálásak, köszönik.

Nehéz ilyen kisebb hálózatokat működtető embereket találni, inkább véletlenszerűen, önkéntesen működik...

Ezt minisztériumi szinten kellene működtetni, ahogyan annak idején csinálták. Most mindenki mással foglalkozik.

Nagyon sok fontos dolgot átbeszéltünk. Van egy utolsó kérdés: sokan beszélnek a digitális technológiáknak a fontosságáról (műhold, precíziós gépek, weboldal telefon), itt már mi is említettünk néhány dolgot az eddigi beszélgetés során. Ezeket fontosnak látod? A bio-hoz a kapcsolódást hogyan látod?

Ez nagyon fontos, ez a jövő! Tehát én fontosnak látom, és ha valami olyan jelenik meg, mindig küldöm is tovább a biosaimnak is, függetlenül attól, hogy egyelőre nincs olyan közöttük, aki olyan nagy termelő volna. Fazakas Imre a legnagyobb szerintem, s utána a méhészek közül Lajos Ferencék és Korondon Tófalvi Melindáék. A digitális technológiát már kisebb szinten is lehet alkalmazni. Az nem igaz, hogy csak az tudja, akinek 1000 hektár területe van, sőt! A digitális technológiát – ez az én véleményem –, pont úgy mint a bioval is, egyszer ki kell próbálni. Persze, drága, de közösen is meg lehet oldani, tudnak csoportosulni akik ugyanazt termelik, vagy ugyanaz az elképzelésük. Már vannak kísérletezések! Azt mondják, hogy a digitális technológia a fiataloké, de én örvendek annak, hogy nagyon sok idős is rájött már arra, hogy ez a jövő, és nem harcol ellene. Sokan gondolták úgy például, hogy Székelyföldön nem lehet alkalmazni a digitális technológiát, de ez szerintem nem így van (...).

A változtatást mindig egy ellenállás előzi meg!

Igen, ez nálunk családi szinten is így működik.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Bányász József
Parasztgazda

„Fontos, hogy az alkotó munka öröme megmaradjon...”

Személyes véleménye szerint az agár élelmiszergazdaság szempontjából melyek a változtatásra alkalmas térségi adottságok?

Hangosan kezdek el én is gondolkodni, mert próbálom dekódolni, hogy mi a cél, és annak a függvényében megpróbálok adatokat gyűjteni. Éppen a KAM-os csoport egy 20 évvel ezelőtt megjelent könyvében úgy fogalmazott a székely faluról, hogy egy kvázi archaikus társadalom. Ez az archaikus felhang még mindig meg van valamilyen szinten, de a kvázi az egyre nyomatékosabb. A Székelyföldre lehet használni azt a teológiai kifejezést, hogy az eszkatológiai feszültség állapotában van, a már nem és a még nem között. Tehát már nem vagyunk a megváltatlanság állapotában, mert eljött Jézus Krisztus és megváltott minket, de még nem vagyunk a szentség fázisában sem, mert eléggé rögös az út és sok-sok áldozatot kell hozni annak érdekében. Mindenképpen fontos volna az a törekvés, hogy szembe nézzünk saját magunkkal és egy reális önképet formáljunk magunkról, mert ránk rakódott egy csomó sztereotípia, amivel megtévesztjük magunkat. Azt hisszük, hogy vendégszeretők vagyunk, hogy természetközeli életformát élünk, hogy szép a kultúránk és ennek mi a teremtő közege vagyunk, holott már rég nem teremt a székely kultúrát abban a formában, amire büszke. Itt differenciálnék a civilizáció és a kultúra között. Nem rég találkoztam ezzel a különbségtétellel, hogy a civilizáció inkább az anyagiak felé vitte el az embereket, inkább az urbánus közegben a jólétet szolgálta, s a kultúra pedig egy mélyebb, belsőbb minőséget segített elő. Ezek olyan kérdések, amiket ha a mezőgazdaságra akarunk kihegyezni, akkor itt a Székelyföldön szegről-végről mindenki – egy-két nemzedékre visszamenőleg – kötődik az agráriumhoz, tehát a földhöz. Valahogyan a paraszt ember – itt a paraszt szót a főnév formában használom, nem pejoratív melléknévként – életvitelszerűen gazdálkodott. Tehát hozzátartozott a hétköznapjaihoz a saját megélhetésének, önfenntartó

képességének, probléma megoldó képességének a kézben tartása. Ez az élet minden területére kihagyott, ezért a kultúrát is meg tudta teremteni magának. Ennek ma nagyon szép relikviái vannak a színpadon, a könyvtárakban, még imitt-amott a népi ornamentikában. Az épületekben sajnos már egyre kevésbé, az épített örökséget már sikerült felélni, s valami olyant vettünk a nyakunkba, ami tájidegen ebben a miliőben. Ez az ember, ha ma egy gazdasági fejlődés útjára akar lépni, akkor az az érték, amitől az volt, ami, teljesen el fog „bitangolódni". Áron püspöktől veszem át ezt a szót, mert tömören és markánsan kifejezi azt a veszteséget, aminek mi egy aktív részesei vagyunk. Nagyon fontos, hogy a 21. század olvasatában az agráriumhoz szükséges ismereteknek a birtokában legyen a székely ember, a gazdálkodó, a városi, és bárki. Az a kérdés, hogy ezt a tudást milyen szemlélettel hasznosítjuk. Akarunk-e föltétlenül, minden áron gazdagodni, s akkor ennek az oltárán feláldozzuk a természetet, az örökséget, s mindazt, amire büszkék vagyunk, vagy tudunk úgy életminőséget biztosítani magunk számára, hogy közben az értékeket is megőrizzük és a 21. század olvasatában is tovább tudjuk teremteni? Az a fajta mezőgazdaság, ami a jövőt kellene jelentse, ma már csak értelmiségi attitűddel művelhető. Ez már egy utópisztikus gondolat, mert azért ismerjük a fajtánkat, az értelmiségi attitűd nem volt a mi sajátunk. Itt nem a diplomára gondolok elsősorban, hanem arra, amikor az ember nagy körültekintéssel és felelősen gondoskodott a környezetéről, a természetről, a fajtájáról, a közösségről, és ugyanakkor áldozatot is hozott annak a fölemelése érdekében. Ezt az embertípust a keresztény értékrend hordozta, de a szó jó értelmében, tehát abban a Jézus Krisztus-i, tiszta értelmében gondolok erre az attitűdre, amit Áron püspök úgy fogalmazott meg, hogy „*az ember élete akkor kezdődik, amikor észreveszi a rajta kívülálló világot*". Tehát mindaddig, amíg én saját magamat akarom megjeleníteni, megvalósítani az ego piedesztálján, addig rossz úton járok, mert az végtelen, az sosem fog boldog lenni, sosem fog kielégülni. El kell kezdjek körül tekinteni közvetlen környezetemben, fajtámban, kezdjem szolgálni azokat, és az visszahatva rám, elindít egy olyan úton, ami integrálható lehet akár az innovációba is, ami ma egy egészen divatos kulcsszó.

Ha jól értem, akkor József szerint sok adottsága van a Székelyföldnek, de érzékel egy olyant, hogy ez nem kellőképpen van hasznosítva, vagy nem megfelelő szemlélettel veszélybe kerülhet?

Úgy gondolom, hogy a fogalomhasználataink nem ugyanazt a tartalmat hordozzák, mint ami azoknak az eredeti jelentése volt. A gazdálkodó ember a harmóniát kereste, úgy a természettel, az állatokkal, mint a környezetével. Ez egy közös-

ségben akár működött is, főleg a falusi, vidéki közösségekben. Tamási így fogalmaz erről: a közösség halhatatlanságra van berendezkedve. Szó szerint azt hiszem úgy van, hogy „*a közösség mint életforma, lelkében halhatatlan, csak az apák és a fiak cserélik ebben a folyamatban egymást*". Na ez a közösség ma már nincs! Mindig is volt elvándorlás, ez kétségtelen. Ha visszanézünk a 19. század közepére, már akkor volt olyan, hogy a megélhetésért elmentek az emberek, mert ennek a vidéknek az eltartó képessége, azokhoz az igényekhez amiket kreált a konjunktúra, már nem tudott nyersanyagot biztosítani. Jó kérdés, hogy van-e fenntartható fejlődés, hol van az az életszínvonal amit ezekkel az adottságokkal tudunk biztosítani? Az életszínvonalunkat nem a belső igényeink formálják, hanem a média által sugallt vágykeltések, s a kettő között óriási a különbség. Életszínvonalat pénzzel vásárolunk, életminőséget pedig azokkal az értékekkel, amik mintha meg lettek volna itt, mert akkor tud az ember kultúrát teremteni, amikor azt az energiát ami fölös, szublimálni tudja egy magasabb szintre, hogy ne csak saját örömét szolgálja. Presztízsberuházások ezek a Székelyföldön. Ilyen például a székelykapu. Mi volt annak a racionális értelme? A léleknek akart valamit adni, de ma már lebontják, mert nem fér be alatta a kamion, elveszett a felemelő értéke. Vagy az épületek ornamentikája: teljesen eltűnt, le van tisztulva, csak a pragmatista szempontoknak felel meg. A régi gazda ember, még azért a csűr bütüjére egy kicsi díszt felfűrészelt, vagy a szarufák végét megfaragta, mert „*nem csak kenyérrel él az ember"*...

Megmaradt számomra az a gondolat, hogy arra, hogy sokan dolgoznak külföldön, azt a magyarázatot adta, hogy a térség nem tudja kielégíteni azokat a vágyakat és igényeket, amiket kialakított a konjunktúra. Jól értettem, igaz?

Nem tudom én a kérdésekre a választ. A szürkülő hajszálaim arányában szaporodnak a megválaszolatlan kérdéseim, úgyhogy valószínűleg akkor érek révbe, amikor egy kérdésre sem fogom tudni a választ. 10-15 évvel ezelőtt sokkal több kérdésre tudtam a választ. Benne vagyunk egy olyan kaotikus világban, ami közvetlenül még nem érint, de begyűrűzik a gondolatainkba és fertőz, mert kinyitjuk a tévét, olvasunk újságot, össze-vissza információk alapján nagyon határozott véleményük van, főleg azoknak, akik csak egyoldalú információkat gyűjtenek össze. Nagyon rétegződött a társadalom különböző manipulátorok mögé, mert ma már a politikában sem látok tiszta ideológiát, csak ráfognak valamit, hogy valaki baloldali, jobboldali, konzervatív, liberális, de ha legtöbbjüket megkérdeznénk, nem tudják megnevezni, hogy akkor miről is van szó. Mózes Attila könyvcíme: „Árvízkor a

folyók megkeresik a régi medrüket”. Nekünk is ez volna a dolgunk, hogy nézzük meg, hogy melyek azok az értékek, a természetnek azok a folyásai, amik a 21. század olvasatában is időszerűek tudnak lenni, s tiszta forrásként megadják azt a miliőt, ahol akár az „Alexa…” mesterséges intelligenciával is együttműködve tudunk élni. Én is próbálok a 21. században élni, nekem is van Alexa-m, de bizonyos dolgokat nem áldozok fel a technika oltárán. Tehát az ember és állat, ember és természet közötti kapcsolat egy humanizált kapcsolat kellene legyen, és ha az ember evolúciós távlatokban egy „animal rationalis”, akkor felelőssége van.

Van egy izgalmas könyv, Buji Ferenctől „Az emberré vált ember”. A szerző tudományos kutatásokra hivatkozva azt fejti ki, hogy az evolúciós tengelyen van egy függőleges vörös vonal, ami az ember fejlődését jelzi, s arról ágazott le bizonyos fejlődési fázisokban a növényvilág s az állatvilág, egészen a humanoidok is, de gyökerében, bizonyos fejlődési fázisaiban gyakorlatilag mindenki benne van az emberben, az egész élővilág: természet, állatvilág, minden. Ezért a mi felelősségünk, ha magunk alatt vágjuk a fát, ha természetet rombolunk, ha az állatokat kizsákmányoljuk. Nem hiába mondja Gandhi, hogy egy nép, egy közösség civilizációs szintjét azzal lehet leméri, hogy hogyan bánik a haszonállataival, háziállataival. Na hát mi ezen a téren nagyon rosszul állunk. Ez is egy téves sztereotípia, hogy a székely ember szereti az állatait. Nem szereti: istállóba köti, sötétben tartja, térdig trágyában, a kutya meg van kötve láncon. Ez nagyon rossz szokás és sok mindent elmond. Visszatérve a beszélgetés elejére, ha ezeket a tényeket klasszikus módon ránk olvasnánk, akkor közelebb kerülnénk ahhoz a népi önismerethez, ami szükséges ahhoz, hogy egy reális helyzetből kiindulva tovább tudjunk lépni abból az állapotból, amit már nem szeretnénk konzerválni. Én alapjában véve konzervatív beállítottságú vagyok, de a marhaságot nem akarom konzerválni, hanem csak az értéket. S akkor ki kellene szűrni, hogy mi az ami érték, s akkor abból csináljunk katasztert, s próbáljuk a ma olvasatában megjeleníteni.

Ez az érték leltár egyfajta változási lehetőség lehetne térség számára? Hogyan lehetne támogatni a változási folyamatokat pozitív irányba az agrárium területén?

Eléggé színes és heterogén lett a székelyföldi társadalom. Volt egy sajátos jellege: kisvárosok és a körülöttük lévő falvak, amik egy egészséges együttműködés révén egymást kiegészítették. A város biztosította a képzést, a kulturális közeget, a felvevő piacot, a paraszt pedig az alapvető megélhetést. Ez működött egészen, talán a ’60-as évekig, és utána változott világ. Ma már a falu is teljesen urbánus életet

él. Az én szomszédjaimnak is 80%-a pont úgy él, mint ahogyan Csíkszeredában vagy Kolozsváron élnek. Ez a „nem éri meg" mentalitás, amikor a rentabilitás oltárán feláldozunk mindent. Ez már valószínű, hogy egy elcsépelt gondolatkör. Ebből a helyzetből egyelőre nem akar senki kimozdulni. Tehát a kényelem az nagy úr. Az életszínvonalat is most már nagyjából mindenki belőtte magának, nem érdekli, hogy milyen áron, de akarja biztosítani azt a TV által sugallt színvonalat, ami valahonnan a reklámokon keresztül, Nyugat-Európából ide szivárgott. A Földnek nincsenek erre erőforrásai sem helyi, sem globális szinten. Ezt az ökológiai lábnyomból ki lehet számítani. Egyelőre a vágyak ott vannak, és ezeket az ember externáliákkal, kintről behozott tőkével próbálja megfinanszírozni, ami ideig óráig működhet, de ennek előbb utóbb meg lesz a vége, be fog következni egy olyan sokk – reméljük nem kataklizma –, ami által majd felébredünk. Én azt hiszem, hogy ezzel a rendszerrel, ezzel az áramlattal szembe menni nem lehet. Tehát nagyon erős, ha az ember szembe megy vele, akkor eltiporja, maga alá gyűri valahogy előbb utóbb. Cinkosai sem lehetünk ennek. Azt mondja Makkai Sándor a „Magunk revíziójában", hogy nem új dolog ez, mindig így volt, csak ma a narratíva egy kicsit más. Ennek a paradigmának mi taszítjuk a szekerét, mi tartjuk, mi éltetjük, mert nekünk is kényelmes, hogy heverésszünk, kényelemben éljünk. Ezekről nem is kell lemondani, de az önellátó, probléma megoldó képességeinket szem előtt kellene tartani, s alternatívát kellene építeni. Ez az én hipotézisem, hogy kellenek olyan fejlődés szigetek, csoportok, amik a természettel együtt élnek, megteremtik – amilyen szinten lehet – az önellátó, önfenntartó életformához szükséges élelmiszert, energiát. A védekezést azt ma már sajnos nem lehet megoldani, mert azt a technológia felülírja. Valamilyen szinten tudok védekezni, de ha belőnek rakétával... Van egy fajta parasztromantika mindenkiben, egyfajta természet iránti vágyakozás, hogy azért egy kicsit matassam meg a földet, legyen egy kicsi veteményesem, vagy néhány baromfim, de ezt komolyan kellene venni, sokkal komolyabban. Ezt nem az agráripar oldaláról kellene megközelíteni, ahol a vegyszer, a műtrágya és a high tech gyakorlatilag kiveszi a munkát az ember kezéből. A munka szeretete volna fontos! Egy New York-i séfnek a gondolata ragadt meg valamelyik nap a fülemben – nézegetem a Netflixen van egy érdekes sorozat, a „Chef's Table" –, ez a gourmet műfaj a Michellin-csillagos éttermekben olyan izgalmas mellékhatásokat generál, amelyek gyakorlatilag egy fenntartható paraszt közeget termelnek ki. Ezek az izgalmas konyhák olyan nyersanyagból dolgoznak, amelyeket nem lehet a nagyiparban beszerezni, hanem paraszt kell, aki harmóniában él a természettel, s csak ő

tudja előállítani. Itt Dan Barber azt mondja, hogy „*aki szeretettel végez fizikai munkát, az kötődik a gyötrődéshez*". Ez már aszkézis és a misztika fogalomtárával értelmezhető. Tulajdonképpen arcod verítékével fogod megszerezni a kenyeredet. Amikor elveszítettük a Paradicsomot, azt a büntetést kaptuk, hogy nem tudtuk mit rontottunk el, de azt kaptuk, hogy arcunk verítékével fogjuk megkeresni kenyerünket, s meg fogunk halni. Úgyhogy ha vissza akarjuk állítani az Édenkertet, ahol boldogult az ember, akkor azt csak áldozattal lehet. Ez a mai ember számára kerülendő, az áldozatot nem ismerjük. A kétkezi, tisztességes munkától mindenki ódzkodik. Mindenkit kitaníttattak, mindenki menekül, mindenki szolgáltat. Mindenki valahogy a kényelmet keresi, s erről szól a technológia, az innováció, s minden. Itt kellene valahogyan ezen az érintkezési ponton egy olyan kötéltáncot járni, hogy a munka szeretete, az alkotó munka öröme megmaradjon. Amikor régebb egy asztalos kiadott a kezéből egy szép bútort, akkor nem csak az árának örvendett, hanem a munkának az örömének is. A gazdálkodásban is az van, hogy fejőgépek, fejőrobotok vannak, mindenki mutogatja, hogy ez milyen szép, de az ember és állat között nincs kapcsolat. Nálunk például neve van az állatnak, jól bánok velük, kényeztetem őket. Ez a miliő, amit a lányom például fotókon keresztül próbál megmutatni, egy huszonéves nemzedéknek is rokonszenves lehet, de csak úgy, ha részt vállal benne. Múltkor egy talicska ganyéval csinált egy szelfit, felrakta az Instagram-ra s odaírta, hogy „hozomány". Mondtam neki, hogy „te Anna, ilyen hozománya azért nem mindenkinek van, mert ez egy nagyon értékes biomassza". Ezek olyan dolgok, amikről most ha az ember nyilvánosan kezd beszélni egy ilyen tanulmányban, az emberek maximum megmosolyogják, mert ezt nem lehet tanítani, ez életforma. Nekem Szent Benedek alternatívája, az „imádkozzál és dolgozzál" az utópiám. Az a cifra nyomorúság, ami most van, az egy vakvágány, egy zsákutca. Van egy Rod Dreher nevű amerikai szerző, most magyarra is lefordították a könyvét, a „The Benedict option", a „Szent Benedek válaszútján". Ő azt írja, hogy amikor bukott a Nyugatrómai Birodalom, a káosz, az erkölcsi fertő vezetett odáig, hogy egy vándor nép a Vizigótok eltakarították őket a Föld felszínéről. Arra a káoszra az „imádkozzál és dolgozzál" Szent Benedek alternatívája volt a válasz, amire felépült a mai nyugati civilizáció. Tehát a középkor folyamán a bencések megtanították gazdálkodni az embereket és ugyanakkor a gazdálkodás eredményeként kultúrát is teremtettek, iskolákat is építettek. Ez az alternatíva alapján közösségben felépítették a nyugati civilizációt, s most a nyugati civilizáció van abban a helyzetben, mint a Nyugatrómai Birodalom: recseg-ropog az alkotmány. S egy újabb Benedek-i opció kellene,

ami szintén egy közösséget jelent. Ma már nem lesz egy újabb bencés rend, hanem olyan közösségek kellenének, nevezzük kulturális kreatívoknak vagy bárkinek, akik megtanulnak együttműködni. Tehát kis csapatokban életközösséget teremtenek, vagy munkaközösségeket alkotnak, megkeresik a harmóniát a természettel s együtt, az élet különböző területeire egy olyan választ adnak, ami a fenntartható visszavonulás jegyében történik. Erre analógiát jelentenek az ökofalvak, de valamit nem tudnak, s én úgy látom, hogy ebben az egész együttműködésben hiányzik a vertikum. Tehát az, hogy emberé a munka s Istené az áldás. Újra kell a kereszténységünknek is a vertikális töltetét értelmezni, Jézus Krisztus evangéliumát a 21. század olvasatában kellene interpretálni, s nem úgy ahogyan ma az eklézsiák csinálják. Nem akarom bántani őket, de ott is van rengeteg javítanivaló. S ezek a közösségek, amik felekezetek felettiek az én olvasatomban, egy olyan oázist tudnának kialakítani, ami ebben a társadalmi káoszban kívánatos tudna lenni. A Székelyföldnek az volna az előnye, hogy itt még azért meg van az a tiszta miliő, ami ennek a talaját biztosítani tudja. Ember anyaggal nem állunk jól, az a baj, mert azért a gondolkodó, tehetséges embereknek jó része, pont az anyagi megélhetés magasabb igényével elhúzta a csíkot. Nagyon sok olyan igény alakult ki a fiatalok körében, ami *művelt élhetetlenekké* teszi őket, hogy megint Márton Áron püspököt idézzem. Ezeknek a kétkezi tisztességes munkáknak a presztízse egészen alacsonyan van nálunk. Ezeket helyére kellene tudni tenni. S egy ilyen folyamatban, különböző műhelyekben tényleg az volna a jó, hogy vállaljuk az életnek azt a sűrűjét, ami áldozattal jár. S az áldozatban kell legyen vertikum is! S akkor itt van a kereszténységnek az ereje: hegyi beszédre Bismarck szerint nem lehet társadalmat építeni, de azért Jézus Krisztus nem hiába mondta el a hegyi beszédet, hogy: "… boldogok a szelídek, mert övék lesz a Föld stb." A paradoxonok jönnek elő, ahogyan Arlequin mondta*, „az élet logikája, paradox… az igazi öröm a melankóliából táplálkozik" (Hamvas Béla).* Na most ezt a gondolatot közösségi szinten hogyan lehet „eladni"? Nagyon fontos a miértekre is megtalálni választ, mert az ökofalvak 80%-ában az van, hogy az a generáció, amelyik a '90-es évek elején, közepén kivonult ökofalvak alapítására, addig működött, amig az első nemzedék felnőtt. A fiatalok otthagyták őket, megürültek a falvak. Egyedüli, ami jól működik, s amiről tudok az a Visnyeszéplak, de azért mert ott megmaradt a „Haré Krisna", azaz a vertikum. Ez idegen az európai kultúrkörben, de vertikum. És ezért mondom a Szent Benedek alternatívát, mert ez egy megfoghatatlan terület, főleg egy tudományos műben. Nehéz ezekre a kérdésekre a ma igényeihez mérten megfogható válaszokat adni. Nem lehet üzleti

tervet csinálni, nem lehet stratégiát írni, költséghasznon tanulmányt készíteni, mert ennek a változó része sokkal nagyobb, mint az egzakt része. Az én gazdálkodásomban is az van, hogy anélkül nem tudok gazdálkodni, hogy a széle a hosszát ne érje. Én úgy kell gazdálkodjak, hogy a bevitt pénznél valamivel több térüljön meg, mert kiadások vannak, gyerekek iskolába járnak, s akkor igényeink vannak, s mindezt meg kell finanszírozni. Ellenben, ez alá van rendelve az egyéb változóknak. Pont a piacgazdasági paradigma állította ezt a feje tetejére, hogy minden más mellékes, csak a profit, a hasznon a lényeg. Ebből nem tudod a társadalmat kimozdítani. Ez az elv alapján működik a politikum, a gazdasági szféra.

Akkor ha jól értelmezem, József szerint nem a digitális technológiák jelentik a megoldást a Székelyföld agráriuma számára?

Ezek eszközök, helyük van. De fontosabb az ember. Ha én tudom a belső erőforrásaimat aktivizálni, akkor az erőforrásaimat is helyesen tudom felhasználni. Ha nem, akkor többet árt, mint amennyit használ. És ez látszik: építik az infrastruktúrát, ott van a remetei nagy beruházás is a tejporgyárra, ami több 10 millió eurós. Azelőtt felépítették a regionális hulladéktárolót, ami már rég amortizálódott, be sem indult. Nem tanulunk ezekből! Ezek kellenek, mert használjuk az utakat, s mindent, nem erről van szó. Csak ezekkel párhuzamosan az emberekkel nem foglalkozott senki. Az embernek pedig nem elegendő tárgyi tudást, szaktudást adni, hanem ezt az együttműködésnek a tudását kellene átadni nekik. Ennek valamikor a Népfőiskola volt a műhelye, ami egy adott történelmi korban talán működött is, de ma már azt hisszük, hogy bármit elérünk az internetről, s már nincsenek azok a műhelyek, ahol egymást tudjuk csiszolni. Nekem is van egy kultúrcsűröm, s próbálom ezt művelni, hogy az elméletet összekössem a gyakorlattal. Tehát azok a műhelyek működnek jól, amelyekben az elméletet összekötjük egy kis fizikai munkával. De ez nagyon nehéz! Van egy kicsi paraszt szövetkezetünk, s ott is találkozunk rendszeresen, de nem dolgozunk együtt: jól érezzük magunkat, beszélgetünk, szakmai véleménycsere is történik, tehát rengeteget tanulunk egymástól, de amikor azt mondjuk, hogy nézzük meg, tudunk-e egy közös tejfeldolgozót vagy sajtérlelőt csinálni, akkor mindenki szerint egyedül sokkal jobb, mert akkor nem kell másokhoz alkalmazkodni. Az a hipotézisem, hogy a régi szövetkezetek is akkor működtek jól, amikor az emberek nem engedhették meg maguknak, hogy ne működjenek együtt. Tehát a kényszer hozta, amikor voltak a tatár betörések, a fosztogatások, s össze kellett fogni, össze kellett zárni közösségekbe, s

akkor megszervezték a védekezésüket, ezért lett közbirtokosság is. Mert az erdőket az egyéni emberek alól általában kihordták. Nem vagyok antiszemita, de a zsidók és az örmények hordták el Gyergyóból az erdőket annak idején, a századfordulón. Ez volt Gyergyóban! Most fényezzük az arisztokratának is az áldásos tevékenységét, de akárki akármit mond, egy részük kizsákmányoló volt. S akkor az ilyen hatásokra össze kellett zárni. Nálunk például visszafele beszélgettek az emberek. Az én nagyszüleim még tudtak így beszélgetni. Tehát nem tudtak idegen nyelvet, de egy alkunál, vásáron visszafele beszélgettek, s akkor a zsidók vagy az örmények nem értették mit mondanak. Ezt még én is megtanultam gyerekkoromban, tehát csak a szótagokat cseréltük meg, de tudtunk visszafele beszélgetni. Egy közösségben sok jó erőforrás, pozitív energia van, csak ezeket ez a világ nem felébreszteni, hanem elnyomni akarja.

Köszönöm szépen a gondolatait!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Haba Tünde
Projektmenedzser, civil aktivista

„Az a fontos, hogy legyünk élelmiszerfüggetlenek, önfenntartók!”

Mivel egy sajátos hálózatnak a mozgatásával foglalkozol, első körben arra szeretnélek kérni, hogy összefoglaló, bemutató jelleggel beszélj a Csíki kiskertes mozgalom közösségi média csoportról! Arról, hogy honnan van a motiváció arra, hogy alternatív élelmiszerhálózat szervezésével foglalkozz?

Igen, ezt már sokan megkérdezték tőlem. A motiváció leginkább onnan jön, hogy én mindig is aktivista típusú ember voltam. Középiskolában tagja voltam a MÁG DT-nek, illetve egyetemen benne voltam a Temesvári Magyar Diákszervezet vezetőségében. A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének is vezetőségi tagja voltam egy adott ponton. Számomra már nem tudom honnan jön ez a fajta motiváció, de mindig is érdekelt az, hogy a közért tenni, tehát az, hogy ne csak a saját, egyéni érdekeimmel foglalkozzak. Tulajdonképpen ezekből a tapasztalatokból van a motivációm. Amikor hazajöttem az egyetemről, akkor is pályázatírással foglalkoztam, így sok szervezet megkeresett, hogy segítsek a pályázatok körül. Az első fázisban inkább kulturális projektekben dolgoztam önkéntesként. Az, hogy pontosan milyen civil területen dolgoztam, leginkább arról szólt, hogy az éppen aktuális életfázisomnál milyen igényeim voltak, mik foglalkoztattak. Amíg egyedül voltam, család nélkül, addig leginkább a kulturális témák fogtak meg. Amikor megszülettek a gyerekek, akkor a családi témák: a Cseperedők Családi Fesztiválnak írtam pályázatokat. Tehát az van, hogy ha már ingyen dolgozom, akkor valami olyasmiért szeretek dolgozni, ami kapcsolódik azokhoz a problémákhoz és igényekhez, amik az adott életszakaszomban aktuálisak. A Csíki kiskertes mozgalom, meg egyáltalán a fenntarthatóság akkor vált aktuálissá, amikor egy nagyobb kaliberű háztartási munka várt rám, mert ez egy egyszemélyes háztartásban nem teljesen ugyan az, mint amikor család van gyerekekkel. Akkor találkoztam először a zero waste mozgalommal, kísérleteztem mindenfélével, és ebbe ha minél jobban beleássa magát az ember, annál inkább találkozik a fenntarthatóság fogalmával. Nagyon sokáig ezt

meg sem fogalmaztam, de az olvasmányaim és tapasztalataim alapján arra jutottam, hogy ez egy rendszerszemlélet kell legyen. Az ötlet innen jött: volt igényem rá, rájöttem arra, hogy mivel bár mi falun lakunk, állatot nem tartottunk, és a húshoz nem jutottam könnyedén hozzá. Sokat olvastam arról, hogy a nagyipari állattartásból milyen minőségű hús származik, és egyszerűen nem volt gusztusom üzletben vásárolni húst, de másképp nagyon nehezen jutottam hozzá. Mi alapvetően nem élünk húsmentesen, és a mi környékünkön nem is tartom teljesen fenntarthatónak a húsmentes életmódot, s nem tudtam jó minőségű, házi húshoz hozzájutni. Az ötlet innen jött, de végülis csak másoltam, mert találkoztam a Gyergyói kiskertes mozgalomnak a vezetőivel, s amikor beszéltek a projektjükről, akkor tudtam, hogy ezt Csíkban is meg kell valósítani. Annyira az én igényeimre rezonált ez a megoldási lehetőség, s a belefektetendő munka annyira kompatibilis volt az ebből származó előnyökkel, hogy azt mondtam, ezt a lehetőséget nem lehet kihagyni, s egyik pillanatról a másikra létrehoztam a csoportot. Onnantól kezdve szinte önműködő, tehát igazából csak egyengetni kell.

Talán ott van ennek az öngeneráló folyamatnak a lényege, hogy a szerveződés létező társadalmi igényre válaszol...

Nem tudom, hogy mennyire figyeled a többi Facebook csoport dinamikáját, de ugyanez van például a Csíki baba-mama holmik csoportban is. Azt is egy igény generálta, és tényleg emiatt tud működni. A Minden ingyen Csíkszereda csoport ugyanígy, hihetetlen pörgés van benne. Csíki tudakozó csoport, szintén amiatt, mert igény van ilyen típusú tevékenységre, amiben az emberek egymásnak tudnak segíteni. Az a fajta információmegosztás, ami régebb működött a falun belül, mert mindenki mindenkit ismert, és akkor amikor megkérdezték valakitől, hogy nem-e tud eladó disznóról, biztosan tudott valamilyen tippet mondani. Mivel ezek a közösségek most már nem így működnek, hanem kiszivárogtunk az online világba, igazából ugyanezt az igényt ott is megtaláljuk s ez a jó! Én mindig azt mondom, hogy a Facebook is tud nagyon hasznos lenni, ha tudatosan használjuk. Úgy gondolom, hogy én nagyon tudatosan arra akartam használni, amiben segíteni tud. Egy közösségi média felület nélkül ez a típusú tevékenység nem működhetne. Ha tudatosak akarunk lenni, akkor mindennek látjuk a pozitív és a negatív oldalát is. Nincs olyan, hogy fehér vagy fekete, mindennek megvan az előnye és a hátránya is. Épp most fejeztem be George A. Akerlof Robert J. Shiller: Baelhalászat című könyvét. Érdemes elolvasni! Arról szól, hogy ebben a fajta piacgazdaságban, kapitalista rendszerben, ahol a verseny és a növekedés a mozgatórugók, mindig mű-

ködni fog a balekhalászat. A balekhalászati egyensúly arról szól, hogy ha létezik egy olyan fehér folt a kereskedelmi interakciókban, ahol valakit át lehet verni, ott ha az egyik nem is, biztosan meg fog jelenni egy második vagy harmadik aki lépni fog ebbe az irányba. Tehát az egész társadalmi, civilizációs fejlődésünkben a jogi rendszerek azért alakultak ki, mert minél komplexebb lett a társadalom, annál több lehetőség lett balekokat halászni. S amikor van lehetőség balekokat halászni, akkor biztos megjelenik a balekhalász is. Itt van a Csíki kiskertes is: ha egyszerűen ott van a lehetőség, hogy valaki megveszi Brassóban az epret, és el tudja adni úgy, mint helyi termék, akkor minden bizonnyal lesz olyan, aki meg fogja próbálni. Tulajdonképpen ugyanúgy, mint a drogkereskedésben, számítógép vírusokban, és minden másban, a balekhalászok mindig egy lépéssel a törvény előtt vannak. Tehát mindenhol ez működik! Ez a könyv azért volt jó számomra, hogy rájöjjek arra, hogy bármennyire erőlteti az ember, ezt nem tudja kiszűrni. Mindez természetes velejárója ennek a fajta piacgazdaságnak, amiben élünk vagy kialakítottunk magunknak. Bármennyire erőltetik a közgazdászok, ez nem a külső körülményekből jön. Ez az ideális piacban is benne van: ha valakit át lehet verni, akkor mindig lesz valaki, aki át is veri! Egyszerűen ez az embereknek a természete, s ezzel tisztában vagyok a Kiskertes-ben is. Amit én ott erőltetek, hogy az a fajta felelősség és az a fajta teher, hogy kiszűrjük a balekhalászokat, kicsit szétosztódjon. Tehát hogy az emberek érezzék magukénak, és minél többen megértsék ennek a lényegét, és minél többen érezzék ennek a fajta működésnek a lényegét. Így könnyen ki tudják szűrni azokat, akik ennek nem felelnek meg. Az a jó a Csíki kiskertesben, hogy itt tulajdonképpen szinte mindenki megjelenik mindkét szerepben: tehát vásárló is és eladó is. Így jobban megérti azt, hogy mik az előnyei és hátrányai, és mik a balekhalászati lehetőségek egyik vagy másik szerepben. Itt a problémát az jelenti, hogy az embereknek az információfeldolgozási képességük drasztikusan csökkent. Tehát nem hajlandók elolvasni azt az egyoldalas csoportszabályzatot. Olyanok vannak, akik már évek óta hirdetnek, és még a mai napig is írnak nekem, hogy miért nem engedem be a bejegyzésüket, amikor már ötödször rakja fel ugyanazt. És amikor elmondom, hogy olvassa el a szabályzatot, akkor sem olvassa el. Ez egyrészt amiatt van, mert túl sok az információ, és nehezen tudják értelmezni. Vannak olyanok is, akiknél nem azzal van baj, hogy nem értik, hanem azzal, hogy nem akarják, nem hajlandók elfogadni és megérteni, hogy ezek a szabályok. Főleg úgy, hogy itt még nehezebb dolgunk van, mert nem hivatalos szervek által előírt szabályok vannak. Az állami intézmények szabályait akkor is könnyebben elfogadják, ha azoknak nincs logiká-

juk, de amikor nem erről van szó, ráadásul egy fiatal nő kéri a szabályok betartását, akkor nehezen működik a dolog.

Van négy témakörünk, amiben a véleményedet szeretnénk kérni. Az első az, hogy agrárérintettségű kulcsszereplőként hogyan látod, vannak-e változtatásra alkalmas térségi adottságok, előnyök arra, hogy több termék, jobb minőség állítódjon elő?

Azt gondolom – s igazából ezzel a Csíki kiskertessel is, meg amúgy a hétköznapokban is a fenntarthatósággal kapcsolatos megnyilvánulásaimnak az egyik fontos célja –, hogy az a fontos, hogy legyünk élelmiszerfüggetlenek, önfenntartók. Tehát próbáljuk meg minél inkább elérni az élelmiszer önrendelkezést székelyföldi szinten! A helyi adottság szempontjából azt gondolom, hogy más európai vidéki térséghez képest nagy előnyünk, hogy itt megvan az a fajta tudás – ami bár számunkra nem feltűnő –, hogy ha az emberek nagyon akarnak, tudnak befőzni, tudnak készíteni laskát, tudnak főzni. Ezek azok a tudások azok, amik ha egyik napról a másikra – és lehet, hogy lesz ilyen helyzet – nem lesz bolt, attól még az emberek nem fognak éhen halni. Előveszik azt a tudást, hogy hogyan kell tyúkot tartani, vágni, veteményt művelni. Nekem például az volt a motivációm arra, hogy megtanuljak tyúkot vágni (mert amúgy városon nőttem fel, soha nem láttam ilyesmit), hogy soha nem lehet tudni, hogy mikor lesz szükség rá (...).

Nagyon sok tudás kezd eltűnni, de egy nyugat-európai, akár vidéki lakosnak a tudásszintjéhez képest még rengeteg van. Ez hihetetlenül nagy előnyünk, azt gondolom! A másik, ami ezt a történetet segíti, az külső kényszer lesz. Szerintem előbb utóbb eljön a külső kényszer, amikor drága lesz az élelmiszer, nem lesz elérhető. Jelenleg abban a piacgazdaságban, kapitalista mentalitásban, amelyben a legolcsóbb a legjobb, nincs ahogyan versenyezzen. Ha tudna versenyezni a helyi, drágább termék, akkor már rég nyert volna. Ez pont olyan, mint a hátrányos helyzetű embereknek a pozitív diszkriminációja: ha nem segítesz egy kicsit, soha nem lesz esélye arra, hogy felnőjön arra a szintre, mert nem tud. Egyszerűen nem azokkal az alapokkal indul. Ugyanúgy, egy helyi vállalkozás működtetésének a kezdeti szakaszban egy fontos célja van: profitmaximalizálás, amit úgy tud elérni, hogy a költségeit a minimálisra csökkenti, s a bevételeit maximálisra tornáztatja. Az első fázisban költségek miből adódhatnak? Munkaerő, alapanyag és adók, illetékek. Adók és illetékek esetében a nagyok elmennek oda, ahol adókedvezményt lehet kapni. Az itthoni politikusok pedig a külföldi befektetőket próbálják idevonzani. Tehát a pénzforrásokat nem arra fordítják, hogy a helyieket emeljék fel, hanem a balekhalászok-

nak segítenek. Ha az alapanyagot nézzük, akkor a profitmaximalizálás úgy történhet meg, ha rossz minőségű, olcsó alapanyagból dolgozik: tehát agyonvegyszerez, agyonműtrágyáz annak érdekében, hogy mennyiséget tudjon előállítani. A munkaerő esetében meg az a lényeg, hogy minél jobban kihasználja az embereket. Tehát attól olyan olcsó az az élelmiszer, amit idehoznak, hogy például Romániából is több millió ember Nyugat-Európában, tulajdonképpen rabszolgamunkát végez a mezőgazdaságban. Ha rendesen, rendes munkakörülmények között megfizetnék azokat az embereket, akkor nem tudna a spanyol paradicsom olyan olcsó lenni a szállítási költséggel együtt, hogy megérje idehozni. Ha a spanyol paradicsom kétszer olyan drága lenne, mint a helyi, akkor senki sem azt választaná. Mindez úgy lehetséges, hogy kihasználjuk a természeti erőforrásokat, kizsigereljük az emberi erőforrásokat. Ha megnézed a globális piacot, akkor az arról szól, hogy a kelet-európai munkaerő megy Nyugat-Európába, az ázsiai meg jön Kelet-Európába. Mindig lesz olyan munkás, akit ki lehet zsigerelni, akit rossz munkakörülmények között kevés pénzért lehet dolgoztatni az adott társadalmon belül. Mindenki azt mondja tévesen, hogy külföldön milyen jól fizetik őket! De azt nem veszik figyelembe, hogy az ottani társadalomhoz képest nagyon lent vannak. A kapitalizmusnak ebből a dinamikájából adódóan a társadalmi rétegek között mindig nő a különbség. Emiatt mindig lesz olyan népesség, amelyik hajlandó a rosszért is elmenni dolgozni, mert egyszerűen a létfenntartásáról van szó. Tehát mi csak x euróért vagyunk hajlandók dolgozni, de az afrikai, aki éhezik, annak a tizedéért is hajlandó, ha arról van szó. Tehát globális szinten mindig lesz az az ember, aki olyan kiszolgáltatott helyzetben van, hogy hajlandó lesz kicsi pénzért dolgozni. S itt ismét a balekhalászatot kell említsem: mindig lesz az a multi, aki megkeresi azt az embert, munkaerőt, aki a legolcsóbban dolgozik neki. Egy ilyen rendszerben a helyinek, aki csak helyben fizethet adót, többnyire csak helyi emberekkel dolgoztathat, és a helyi alapanyagokat használja fel, nagyon nehéz labdába rúgni. Itt merül fel a méretgazdaságosság is: nem mindegy, hogy 10.000 tojást gyűjtenek össze egy nagy farmról naponta, vagy pedig 100-at.

Érdekes, hogy a székelyföldi térségnek a fejlődését mindenki másképp értelmezi...Sokan a növekedésben, iparosításban, szövetkezetekben, helyi termékelőállításban látják a jövőt...

Igen, de problémát jelent az is szerintem, hogy a helyi terméket nem a helyinek akarják eladni, hanem külföldnek. Az élelmiszer önrendelkezés arról szól, hogy olyan vállalkozásokat hozunk létre, amelyek a helyi igényeknek megfelelően helyi

terméket gyártanak. Tulajdonképpen senki nem abban gondolkozik, hogy keletre, a szegényeknek vigye a terméket, hanem nyugaton, drágábban akarja eladni.

Kérdés, hogy akkor mit tehet a helyi vezetés az agrárélelmiszergazdaság érdekében?

Amíg össze nem omlik ez a globális kapitalista rendszer, ami manapság mindenbe beleívódott, addig ez a mentalitás lesz az uralkodó. Érdemes megnézni, hogy mindenki arról beszél, hogy fenntarthatóság, klímaválság, tehát fenntartható növekedés. Hova akarunk még növekedni? Mindjárt 8 milliárdan vagyunk. Tulajdonképpen a szárazföld felületének több mint felét emberek tapodják nap mint nap. Hová akarunk növekedni?

Igen, érdekes például a Zöld Megállapodásnak is a lényege ebben a kontextusban...

Például a Zöld Megállapodásban is hányszor olvastad, hogy a fogyasztást csökkenteni kell? Egy profitorientált, növekedésorientált rendszerben, ahol a GDP mér mindent, a fogyasztást nem lehet csökkenteni. S ezzel van a baj. Egy adott ponton túl már azzal szennyezőek vagyunk, hogy sokan vagyunk. Hiába csinálsz környezettudatos terméket valamiből, amikor 1 év alatt a 7 milliárdból 2,5 milliárdan vesznek belőle. Az a baj, hogy az sem megoldás, hogy a fogyasztást csökkentsük, mert a népességnövekedéssel is kezdeni kell valamit. Ez egy nagyon nehéz kérdés, mert egyszerűen a kulturális fejlődésünknek az első fázisában, az egész vallás meg minden arra épül rá – a biológiai evolúciós működésünkkel szemben –, hogy az emberi élet szent. Pedig nem! Az evolúcióban a természeti rendszerekben minden egyes állatfajnak, növényfajnak, élő szervezetnek a létszámstabilizációja a lényeg, és a rendszer működik, egyik faj sem szaporodik el, csak akkor ha az ember valamibe belematat. Ez a baj, hogy egyszerűen túl sokan vagyunk, és ha ezt társadalmi szinten nem fogjuk megoldani, akkor ezt megoldja majd a válság. Egyre inkább ezt látom. Én bevallom őszintén, hogy nagyon sokáig az az aktivista voltam, aki azt gondoltam, hogy ha a tömegek változtatnak, akkor majd a nagyok is hajlandók lesznek változtatni. Azt látjuk, hogy reagálnak: zöldre festéssel! A balekhalászat olyan szinten működik, hogy az emberek nincsenek tudatában, nem értik, hogy ennek az egész probléma halmaznak hol van a kiindulópontja. Míg az olvasott és nem funkcionális analfabéta ember nagy százalékának is vagy nincs ideje erről olvasni, vagy egyszerűen nem érti az összefüggéseket, addig hogy várjuk el az olyanoktól, akiknek sem iskolázottságuk nincs, hajtanak egyik napról a másikra? Nem kell ide összeesküvéselmélet! A globális kapitalista rendszernek mik a moz-

gatórugói? A székely paraszt a televízióban látva a Dallas sorozatot három emeletes házat akar felépíteni, s ezért hajlandó kimenni külföldre dolgozni, de nem gondolja meg azt, hogy a három emeletes házat ki is kell fűteni. És akkor kimegy külföldre, felépíti a három emeletes házat négy embernek, s rájön, hogy nem tudja kifűteni, ezért fél évig, nyáron kint dolgozik azért, hogy a házát télen ki tudja fűteni. Hány ilyen ember van? Tehát nem kell összeesküvéselmélet. Ez a logika működteti a GDP és növekedésorientált rendszert. Ezzel szemben amikor megfogalmazódott bennem, hogy a kiskertes csoport totál illegális, rájöttem, hogy végülis ezzel a rendszerrel nem lehet szembe menni legális eszközökkel, mert egyszerűen olyan mértékű az ellenérdek és a hatalmaknak akkora fajsúlya van, hogy esélyünk nincs. Akkor inkább azt mondtam, hogy vállaljunk kockázatot, s csináljuk azt, ami nekünk jó, s ha megbüntetnek, egy-két ember felvállalja, s most még ejsze nem fognak börtönbe zárni vagy kinyírni. Még eljöhet az az idő is, de még egyelőre nem. Fontos kiépíteni az új rendszereket, és egyre több kapitalista kritikus, gazdasági szakember mondja azt, hogy amennyire lehet, vonjuk ki magunkat a kapitalista rendszerből: amit meg tudunk oldani pénz nélkül, azt oldjuk meg, a pénz legyen csak csereeszköz. Fontos, hogy kevésbé függjünk a globális rendszertől, ezért inkább minél több helyi megoldást keressünk. Az emberek nem értik ezt még, mert egyik napról a másikra élnek, a számlákat ki kell fizetni. De amikor azt mondod, hogy ha van egy kicsi pénzed, ne infra paneleket rakass a házba s ne a gázt vezettesd be, hanem csempét rakjál, mert lehet, hogy az sokkal fenntarthatóbb, hülyének néznek. Miért ültessen gyümölcsfákat és gondozzon veteményt az udvaron, amikor a tuja milyen jól néz ki minden amerikai filmben? Nem gondolkoznak az emberek, ez a divat, s igazából ez egy természetes folyamat, mert ha az ember mindig mindenen kellene gondolkozzon döntéshozás előtt, és nem lennének rutinok ebben, akkor belebolondulna. A kulcsemberek kommunikációján múlik az, hogy milyen irányba terelik a folyamatokat.

A csíki kiskertes tapasztalatok alapján hogyan látod, egy ilyen alternatív közösségszerveződési forma lehet egy új fejlődési irány? A fejlődésnek ebben az önellátó, fenntartható értelmében?

Igen. Első fázis, amit fontosnak tartok, hogy az emberek felfogják azt, hogy miért jobb választás a helyi és a szezonális, mint a külföldi. Még ezzel a szinttel is elég rosszul állunk, de egyre több azoknak a száma, akik kapizsgálják, s már odáig jutottak, hogy valamivel egészségesebben táplálkoznak. Az a legrosszabb vissza-

jelzés, amikor valami helyi termék és mégis agyon van vegyszerezve. Ez sajnos benne van a pakliban. Nem igazán értik az emberek azt, hogy ez globálisan milyen kiszolgáltatottá teszi őket. A gazdasági része lehet rövidtávon megéri, de hosszútávon ha probléma van, percek alatt összeomlik a globális rendszer, és hoppon maradunk. Ezeket még nem értik annyira, de van egy réteg aki már kezdi megérteni az összefüggéseket, hogy azzal, hogy helyinek adod a pénzed, a helyi termelő tud fejlődni, tud gépeket venni azért, hogy még jobb minőséget csináljon. Azt gondolom, hogy minden egyes helyi problémára helyi megoldást kell találjunk. Ami globális szinten jön, az nem minden esetben a mi érdekeinket szolgálja, hanem sokkal inkább a világ másik felén lévő érdekeket, csak nem vesszük észre. Amikor a termék összköltségvetésének 70%-a marketing, és a maradék az előállítási költség, akkor egyértelmű az, hogy át akarnak verni, nem? Én azt figyeltem meg, hogy vannak olyan helyi termékek, amiket egyszerűen nem kell reklámozni, mert elfogynak. S a termelő is annyit termel, amennyit elvisznek tőle, s megél abból. Engem nagyon foglalkoztat az etikus vállalkozás kérdése, mint vállalkozási forma. Van egyfajta divat most, hogy mindenkit ráveszünk arra, hogy vállalkozzon. A hülyeség netovábbja az, amikor mélyszegénységben élő, aluliskolázott nőknek azt a megoldási lehetőséget javasolják, hogy megtanítják őket vállalkozni. Ezzel tulajdonképpen mit csinálunk? A felelősséget, amit egy munkaadó fel kellene vállaljon a munkavállalóért, áthárítjuk. Tulajdonképpen a vállalkozónak nincs egészségügyi biztosítása, nyugdíja, semmilyen biztonsága, egyik napról a másikra eltűnhet, és nincs aki kifogja. Egy vállalkozó, s egy normál ember életében is jöhetnek hullámvölgyek, amikor egyszerűen nem tudja működtetni a vállalkozását, nem tud akkora profitot létrehozni, hogy megoldja a problémáit. S ilyenkor ki az aki felelősséget vállal érte? Senki! Ha alkalmazott, akkor el tud menni betegszabadságra, állami biztosítása van. Ezt a fajta felelősségvállalást áttoljuk az emberekre. Kockázatot nem vállalunk, mert minél nagyobb kockázatot vállalunk, annál inkább csökken a profitunk. Mekkora lendület van abban, hogy a fix munkakönyves alkalmazottak helyett PFA-s szerződéseket kötnek! Ez pont erről szól: a felelősséget rád nyomjuk, ha beteg vagy és nem tudsz dolgozni, az a te problémád. Apukámmal szoktam arról vitatkozni, hogy ő azt mondja, hogy egy etikus, tisztességes vállalkozó, s én mondtam neki, hogy apu, te lehetsz tisztességes, ha a konkurenciád nem az. Elegendő, ha a konkurenciáid közül valaki mindig csak egy minimálisan lépi át az erkölcsi határt, csak azért, hogy egy ici-pici előnyre tegyen szert. 10-15-20 évre nézve ezek a kicsi lépések odáig vezetnek, hogy folyamatosan kompromisszumot kell kötnöd az etikával. És

egy adott ponton egy vállalkozó sem mondhatja el, hogy etikus, mert ez a versenyhelyzet rákényszeríti arra, hogy valamilyen szinten, valahol kompromisszumot kössön. Az a fajta etikus vállalkozás, ami az én fejemben van arról szól, hogy a helyieknek helyi terméket, helyi szükségleteknek megfelelően állítunk elő. Nagyon fontos, hogy nem igényekről van szó, hanem szükségletekről. Tehát nem a kreált igényeknek felelünk meg, hanem a létszükségleteknek. A zero waste-ben fogalmazták meg ezt nagyon jól, és nagyon örülök, hogy erre külön felhívták a figyelmet, hogy nagy különbség van a szükségletek s az igények között. A problémát az jelenti, hogy egy csomó mindenről azt gondoljuk, hogy szükségünk van rá, pedig nincs. Arra például, hogy minden évben elmenjünk nyaralni, nincs szükségünk. Ez egy marketing által kreált igény. Az emberek évezredekig éltek úgy, hogy nem kellett kiránduljanak a világ másik felén azért, hogy kikapcsolódjanak. Most azért kell kikapcsolódni, mert az az élet, amit élünk, annyira megbetegít, hogy másképp nem bírnánk, de igazából ha megnézzük azt, hogy például a legtöbb anya úgy megy el nyaralni, hogy fáradtabban jön haza, mint amilyen akkor volt mikor elment, miről beszélünk? Ez arról szól, hogy fogyassz, fogyassz! Míg fenntarthatóság témában nem beszélünk arról, hogy a fogyasztást csökkenteni kell, addig nehezen lesz változás. És egyik politikus sem meri ezt kimondani.

Pont akartam kérdezni azt, hogy milyen szakmai, anyagi jellegű dolgokkal lehet támogatni a változási folyamatokat? De ha jól értelmezem, akkor szerinted zsákutca van ebben, mert az érdekek nem az általad pozitívnak tartott fejlődési irányba vezetnek.

Belefogtam abba a gondolatba, hogy aktivistaként nagyon sokáig úgy gondoltam, hogy ha a környezetemben az emberek megváltoztatják a gondolkodásmódjukat, akkor az szépen lassan kiterjed az egész társadalomra. Most rájöttem arra, hogy sajnos nem így van. Találkoztam egy olyan csoporttal, akiket úgy hívnak, hogy Deep Adaptation (mély alkalmazkodás). Egy brit klímakutató hozta létre, aki összeszedte az összes fenntarthatósággal kapcsolatos tanulmányt, és leírta azt, hogy ha ezeket mind figyelembe vesszük, akkor ki lehet mondani azt, hogy nem lehet megváltoztatni az irányt. Ezt ki merte mondani. Persze elutasították, és azt mondták, hogy ez nem egy tudományos következtetés, mert a tudomány embere ilyent nem mondhat. De ennek ellenére ő kimerte ezt mondani, s egy nagy közösségi szerveződést indított el, s most már egyre nagyobbak ezek a közösségek. Magyarországon is van egy Deep Adaptation Hungary. Ez tulajdonképpen arról szól, hogy túltoltuk, már nem tudjuk megoldani a problémákat, és azt az energiát

amivel az illuzórikus álmokat próbáljuk kergetni arra vonatkozóan, hogy majd az emberiség megoldja a problémákat, fektessük abba, hogy a leghatékonyabban alkalmazkodjunk ahhoz a rosszhoz amit nem tudunk megváltoztatni. Tehát ne azon dolgozzunk, hogy még egy kicsit kisajtoljuk a lehetőségeket és pl. gázvezetékeket építsünk, hogy még 20 évig lehessen gázt használni, hanem gondoljuk végig azt, hogy mi lesz ha egy-egy településen nem lesz áram, és azokat a beruházásokat támogassunk, amelyek az áram nélküli életet fejleszti. Ugyanez vonatkozik az élelmiszerre is. Ha egyik napról a másikra nem lesznek üzletek, nem lesz ahonnan beszerezni az árut, mit fogunk tenni? Romániában az élelmiszer 80%-a külföldi import. Sajnos nem lehet a gazdákat egyik napról a másikra ránevelni arra, hogy termeljék meg nekünk az élelmiszert. Amikor folyamatosan abba az irányba toltuk őket, hogy megvesszük a lengyel takarmány pityókát s eladjuk olcsón étkezési pityókának, hiába termelünk itthon minőséget, mert nem tudjuk eladni. Az emberek nagyrésze nem tudatos, vagy nem tudja megengedni magának a drágább terméket. Ezt nem egyszerű elmagyarázni egy politikusnak. Vagy azt sem, hogy a vízgazdálkodás szempontjából fontos volna, hogy ne betonozzunk, s ne azzal kampányoljunk, hogy megállítjuk az árvizeket, mert nem fogjuk megállítani. Egy előadásban hallottam, hogy mostantól kezdve a klímaválság azt jelenti, hogy azokat a standardokat, indikátorokat, amiket az építkezési törvény előír, eldobhatjuk a szemétbe, mert egyszerűen az elmúlt 100-150 éves statisztikákat használjuk, s az elmúlt 10 év felülírta ezeket. Tehát nem használhatóak! Amikor meg kell tervezzük a szélhatásnak megfelelően a tetőt, akkor már nem érvényesek azok a standardok, amik alapján eddig dolgoztunk. Ezt a fajta bizonytalanságot nem tudják elfogadni az emberek. A mély alkalmazkodásnak az az egyik fontos üzenete, hogy első fázisban pszichikailag kell alkalmazkodni ugyanúgy, mint egy önismereti folyamatban. Tehát az a fontos, hogy mondjuk ki, barátkozzunk meg azzal a gondolattal, hogy egy 10 éven belül nagyon rossz lesz minden. S ha belegondolunk, 10 év nincs olyan messze. Én ezzel foglalkozok 2-3 éve, és folyamatosan jelennek meg ennek a jelei. Hiába csapjuk be magunkat, hogy majd ha a széndioxid kibocsájtást lecsökkentjük, megoldódik minden. Ez nonszensz, mert senki nem azon dolgozik, hogy lecsökkentse a széndioxidot, mert háborút is hajlandók kirobbantani a maradék kis energiáért. Az igazán nagyoknak erről szól a történet. Minél magasabb polcon van egy ember, azt gondolja, hogy annál több lehetősége van. Érdemes megnézni a Ne nézz fel című filmet. Egy hollywoodi film, és pont azokkal az eszközökkel fogta meg az embereket, mint minden hollywoodi produkció. Tehát az a gagyi amerikai

film hatása van, de úgy gondolom, hogy ezt tudatosan csinálták, mert bármilyen tudós, bármilyen formában próbálja magyarázni, hogy baj van gyerekek, senki meg sem hallja. Ez a film pedig milliárdokig jutott el, s ha egyebet nem is jelent, legalább elgondolkodtatja az embereket. Olyan szinten rávilágít a társadalmi, gazdasági, politikai problémákra, hogy nagyon hülye kell legyen valaki, ha nem akarja megérteni, hogy miről szól ez a történet. Azt a nyelvezetet találták meg, amit a tömeg le tud nyelni. A legtöbb ilyen típusú katasztrófafilmhez képest itt meghal mindenki. Itt nincsenek hősök akik megmentik az emberiséget, de pont ez a lényege. Érdemes megnézni ezt a filmet! Túljátsszák a szereplők a szerepüket, de úgy gondolom, hogy pont ezért hatásos.

Még egy témakör van: a digitális technológiák fontossága. De az az érdekes, hogy a beszélgetés közben már erről is volt szó, pl. a közösségi média tudatos használata kapcsán...

A digitális technológia, s amúgy mindenféle technológia kell, ha helyes a szemlélet. Ha a permakultúrában az élőlények tiszteletén alapuló mezőgazdasági rendszereket akarunk, s használunk hozzá technológiát, az teljesen rendben van. Viszont akkor ha a cél az, hogy mindent letarolunk, csak az embernek legyen jó, igazából mindegy hogy mit használunk vagy mit nem. A biogazdálkodásban is használnak sok gépet, technológiát. Például most a Magbörzén Gyergyóban mesélte egy házaspár, hogy most kaptak egy olyan ültetőgépet, hogy a magokat egyenként szúrja el. A biogazdálkodásban az van, hogy eszméletlenül sok kézimunka van, s ha ezt le tudjuk váltani gépekkel úgy, hogy ezzel nem ártunk a talajnak, akkor ebben semmi rossz dolog nincs. Egy másik biogazdálkodó is mesélte például, hogy pályázatból vett egy traktort, ami nagyon kisméretű, és annyiba került mint a John Deere, és mindenki kacagta, kinevették a faluban azért, amiért ennyi pénzért ilyen kis játék traktor vett. Kiderült, hogy rengeteg sok mindent megcsinál ez a kis traktor, csak nem tömöríti a talajt a háromszor akkora súlyával. Pont ez a lényeg! Lehet a technológiát használni, csak az a kérdés, hogy mit akarunk elérni. A biogazdálkodásban is lehet hozamot növelni, mert ez a cél, csak ne minden áron! Bár a permakultúrába csak belecsipegettem, mert érdekel, én meg vagyok győződve arról, hogy meg lehet termelni azt, amire az emberiségnek szüksége van, csak ahhoz az igényeket lennebb kell hagyni. Simán meg lehet enni egy csomó gyomnövényt, amit egy halom vegyszerrel kiirtanak csak azért, mert azt gondoljuk, hogy nincs szükségünk rá. Tehát a holisztikusabb gondolkodásmód segítene. Másrészt az étkezésünket, életmódunkat nagyon meg kell változtatni. Ha nem veszünk

vissza a fogyasztásunkból, akkor nem fog működni. Nem lehet fenntarthatóan növekedni! Egyszerűen a Földnek korlátjai vannak, amiket már túlléptünk. Hova akarunk növekedni? Már a gyerekeinktől, unokáinktól vesszük el az erőforrásokat, és még mindig azon vitatkozunk, hogy a tarlóégetés jó vagy sem. Hihetetlen! Az embereket arról kell győzködni, hogy azzal, hogy felgyújtják a tarlót, a talaj ég le, ami nem műtrágyával és vegyszerrel él, hanem azokkal a baktériumokkal és élőlényekkel, amiket kiégetnek. Nem szeretik a tüzet! Egyetlen megoldás van: eljön az az idő, hogy nem lesz műtrágya. A globális ellátási rendszerek leállnak, nem lesz műtrágya, vagy olyan drága lesz, mint most, hogy nem mindenki tudja megengedni magának. Akkor majd el kezdenek gondolkozni az emberek azon, hogy ne attól vegyünk a vetőmagokat, akik a vegyszert is árulják, hanem esetleg gondolkozzunk el azon, hogy a tájjellegű magok hogyan működtek régen, azokat próbáljuk megmenteni stb. Meg kell tanulni ezeket a dolgokat is! Ha például nem olyan fákat ültetsz, amik az itteni klímát szeretik, hanem olyanokat amik csak akkor adnak hozamot ha agyon vegyszerezed, ne várd el azt, hogy egyik napról a másikra bio legyél, nem nyúlsz hozzá és elvárod a fától, hogy ehhez ő is alkalmazkodjon. Nem lehet! Az elejétől kell kezdeni! Magbörzéket tartanak most már sok helyen a térségben, de ha arra nem lehet rávenni az embereket, hogy a tuja helyett veteményt ültessenek, s a díszkertet úgy nevelje, hogy ne vegyszerezze agyon – mert az akár a szomszédnak is káros lehet –, addig nem lehet rávenni őket arra, hogy időt fordítsanak a magfogás technikájának a megtanulására. Sokkal több idő és sokkal nagyobb terület kell ahhoz, hogy a magokat vissza tudd fogni. Látom, hogy Gyergyóban már megvan az a réteg aki biogazdálkodik, s tudja ennek a technikáját s érti ennek a fontosságát. Ott sokkal régebb kezdték, magasabb szinten vannak. Itt Csíkban örülök, ha rá tudom venni az embereket arra, hogy kicsit veteményezzenek, mert az is egy fontos lépés. Első lépés az, hogy helyi termelőtől vásároljanak, következő az, hogy ültessenek valamit és tanulják meg, tapasztalják meg azt, hogy a mögött, hogy a végtermék olyan legyen amilyen, mennyi munka van. Nem ez lenne a természetes, ahelyett hogy agyonvegyszerezve termeljük az élelmiszerünket? Ezért gondolom azt, hogy én már nem áltatom magam azzal az illúzióval, hogy itt meg lehet változtatni bármit is. Inkább arra koncentrálok, hogy amikor baj lesz és megborulnak a globális rendszerek, ne legyen teljesen reménytelen a helyzetünk. Sajnos nagyon kevés az a hallgatóság aki megérti, amit mondok. A legtöbb ember hülyének néz, és támadva érzi magát. Látjuk a kiskertesben is a vitákat: én nem vagyok az agrárium terén szakember, hanem csak egyszerűen érdekel a téma. De

van amikor azzal támadnak, hogy mivel nem vagyok szakember, nem hiteles amit mondok. S más nagy tudományossággal előadja a hülyeséget, és azt jobban elfogadják. Balekhalászat! Érdemes elolvasni ezt a könyvet!

Köszönöm szépen az idődet erre a beszélgetésre! Úgy gondolom, hogy fontos erről a témáról minél többet és több helyen beszélni!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Sinka Arnold
Szaktanácsadó, Székely Gazdaszervezetek Egyesülete

„Sok szakterületen lehetne együttműködni...”

Meglátásod szerint melyek azok a térségi adottságok, amelyeket az agrár élelmiszergazdaság szempontjából hasznosítani lehet?

A területi adottságokat, a földrajzi lehetőségeket emelném ki: hegyvidéken lakunk, és ez jelent szántóföld területet, legelőterületet és erdőt. Azt látom, hogy a legelőink nincsenek megfelelő százalékos arányban kihasználva, úgy ahogyan régen, amikor az emberek a közbirtokossági legelőket használták hegyi legeltetésre. Ezek nagyjából megszűnő félben vannak jelen pillanatban. A másik nagy lehetőség pedig az erdőink kihasználása. A közbirtokosságok többnyire lábon eladják a fát, s azt lehet mondani, hogy az nagy százalékban rönk formájában kimegy az országból. Ezekre tényleg jobban oda lehetne figyelni a jövőre nézve, hogy minél magasabb értékben és arányban lehetne kihasználni ezeket az adottságokat. Jó lehetőség van a fa feldolgozásában, s abban, hogy minél magasabb minőségű termékként adjuk ki a kezünkből.

Az agrártermékekre gondolva, vannak olyan térségi adottságok, amelyek alkalmasak arra, hogy hosszú távon több agrártermék és jobb minőségben állítódjon elő?

Igen, főleg ezek a közösségi legelők maximálisan alkalmasak arra, hogy például bio minőségű tejet vagy húst tudjunk előállítani. Ehhez megint hozzá kellene kapcsolni a közösségi vagy akár szövetkezeti alapon szerveződő feldolgozóipart, ami nem a kapitalista rendszer része, hanem akár szociális vállalkozások elindítását vonná maga után. Azt látom, hogy óriási hiányosság, s éppen ezért kitörési lehetőség is van ezen a területen. Főleg most úgy látjuk, hogy egyre nagyobb igény lesz a bio termékekre, a bio húsra, úgyhogy ezt a területet meg lehetne célozni. Itt is fontos az, hogy minél magasabb minőségű feldolgozási formában juttassuk piacra a terméket.

Mint olyan személy, akinek nagy rálátása van erre, hogyan látod, az agrárium terén hogyan alakultak a kezdeményezések az elmúlt években? Mennyiségi vagy minőségi szempontból valamiféle elmozdulást tapasztalsz-e a munkád által? Vagy még gyerekcipőben járnak ezek a kezdeményezések?

Én azt látom, hogy olyan 2010 körül kezdődtek el ezek a helyi kezdeményezések, hogy próbáltunk elindítani ilyen helyi termék mozgalmakat. Ezek elég jól alakultak, viszont azt látom, hogy azt a nagy áttörést nem érték el. Valahogy megmaradtak ebben a gyermekcipőben járás formában, s valahogyan a tinédzser kort elérték, de a felnőtt kort, az igazi áttörést, valami miatt még nem tudták elérni. A fogyasztási szokások is alakultak ebbe az irányba, de még nem eléggé. Erre egyrészt az a magyarázat, hogy ezek a helyi, kézműves termékek drágábbak, mint a tömegtermékek. A helyi igény talán megvolna ezekre a termékekre, de az emberek nem tudják megfizetni, vagy szűk az a réteg, amelyik ezt meg tudja engedni magának. Ezt látom! Viszont másik felől azt is látom, hogy komoly lehetőségeink lennének fejlődni ezen a területen. A közbirtokosságoknál például nagy potenciál van, s rengeteg az uniós pályázati lehetőség is, de nem látom, hogy a közbirtokossági vezetőinkben megvolna a megfelelő vállalkozási kedv ebbe az irányba. Itt tényleg, ha kapnának egy megfelelő hátteret, például gazdasági szakembereknek a számításaival, segítségével, akkor valószínű, hogy nagyobb kedvet kapnának ezeknek a vállalkozási formáknak a kialakítására.

A térségi adottságok, s azok hasznosítása kapcsán több akadályra utaltál. Az agrárium fejlődése, fejlesztése terén akadálynak szokták nevezni a gondolkodásmódot, az aprózott földterületeket, az együttműködések jellegét. Van aki a szakmai ismeretek hiányosságát hangsúlyozza, van aki azt mondja, hogy a fiatalok érdektelensége a probléma, van aki szerint a fejlődés csak pénz kérdés. Ezekről mi a te meglátásod, tapasztalatod?

Azt látom, hogy pénzhiány nincs ezen a területen, mert támogatások vannak, pályázati kiírások vannak. Az ilyen közbirtokosságoknál annyi támogatás bejön, hogy azokból bármilyen vállalkozási formát el lehetne indítani. De a szakmai ismeretek hiányát aláhúznám. Gyakorlatilag megszűntek azok a szakiskolák, amelyek ezt a területet tudnák erősíteni. Azon a részen nagyon kellene csinálni valamit. A mezőgazdasági szakiskolákra, s az azokat körülvevő élelmiszeripart, feldolgozóipart segítő szakembereknek a képzésére gondolok. Ez egyértelműen problémát jelent. A fiatalok érdektelensége is a nevelésre vezethető vissza. Valamikor a mezőgazdaságban dolgozni nem volt egy vonzó szakterület, s az emberek próbálták

kinevelni, kitaníttatni a gyerekeiket ebből, mert azt hitték, hogy egy másik szakma sokkal többet tud adni számukra, s ez évtizedek alatt annyira megváltoztatta a gondolkodásmódot, hogy a mezőgazdaság már nem is pálya a fiataloknak. Az is látszik, hogy frissen végzett fiatalok veszik a batyut és több kereseti lehetőség reményében elindulnak Nyugat-Európába, s ott ugyancsak a mezőgazdaságban kötnek ki. S ott napszámos munkát végezve keresik a lényegesen több pénzt.

S még az a jó, ha valaki a külföldi munkája által esetleg bátorságot kap arra, hogy itthon is ezen a területen dolgozzon!

Igen, viszont ha százalékban kellene kifejezni ennek az itthoni lecsapódását, nagyon minimális. Gyakorlatilag kevesen vannak azok, akik azért mennek nyugatra, hogy pénzt keressenek, s majd azt itthon befektessék valamilyen mezőgazdasági vállalkozásba.

Részben itt már beszéltél a változtatási lehetőségekről, irányokról, mert volt szó a pályázatokról, a közbirtokosságok szerepéről stb. Átfogó jelleggel mi a véleményed a térségi lehetőségekről agrárjellegű projektek, tevékenységek megvalósítása kapcsán? Ismersz pozitív példákat?

Amit nagyon pozitívnak látok, az a feldolgozóipar, tehát a szépvízi, illetve a gyimesi tejfeldolgozó szövetkezeteknek a létrehozása. Az egy nagyon jó példa és sikertörténet tudna lenni egész Székelyföldön. Ugyanaz most a remetei tejporgyárnak a felújítása, illetve maga a gondolat, hogy Székelyföldön bio tejet állítani elő, abból pedig egy magas minőségű gyermek ételt készíteni, s azt vinni piacra. Úgy látom, hogy ezek mind jó kezdeményezések, s ezeket kellene folytatni, illetve gyarapítani több területen is, legyen az gyümölcs, hús vonal. Szerintem ezeket kellene mindenképp erősíteni. De ami még nagy lehetőség tudna lenni a földrajzi adottságainknak köszönhetően, az az agroturizmus. Ott látnék még nagy kitörési lehetőséget, hogy a feldolgozott, magas minőségű, kézműves termékeinket a turisták asztalára tenni, s ne a tömegturizmust promoválni, hanem minőségi szolgáltatásokat kínálni az ide látogató turistáknak. Ezen a területen tényleg még nagy kitörési lehetőségek vannak.

Szerinted a helyi vezetés mit tehet az agrár élelmiszergazdaság érdekében?

Azt látom, hogy ha fentről vannak különböző kezdeményezések, azokat megfelelő hozzáállással át lehet vinni helyi szintre is, csak azt tényleg nagyon profin ki kell dolgozni, s a megfelelő segítséget hozzá kell rendelni. Itt gondolok például a

Bio Székelyföld programunkra, hogy annak idején ezt az irányt kezdtük mondani a gazdáknak, aztán jött ez a remetei tejporgyár, ami egy jó dolog volt ahhoz, hogy segítse ezt az ügyet. Ha megfelelő gazdasági számításokkal alá tudjuk támasztani ezeket a kezdeményezéseket, akkor a gazdák részéről van igény a kezdeményezések továbbvitelére. S amit ugye a székelyföldi vezetőség tudna tenni, hogy megfelelő háttereket rendelni ezek a kezdeményezések mellé. A legfontosabb az volna, hogy az a kezdeményezés gazdaságilag megállja a helyét, s ne fulladjon a végén csődbe. Ez a legfontosabb! S olyan gazdasági szakembereket kellene az ilyen kezdeményezések mellé állítani, akik végig tudják vinni a történetet, mert azt látom, hogy a legtöbb esetben ezen múlik a dolog. Vannak jó kezdeményezések, vannak jó példák, jó ötletek, de valahogy a szaktudás hiánya miatt nem sikerül azokat végig vinni. Szakemberek kellenek, akik az ilyen kezdeményezéseket fölvállalják, s viszik a hátukon.

Sokan beszélnek arról, hogy a digitális technológiák nagyon fontosak (például műhold, precíziós gépek, telefon, weboldal, adatok talaj összetételről, időjárásról stb.). Ezekről mi a véleményed? Látsz ezen a téren lehetőséget, esetleg lemaradást?

Én úgy látom, hogy ha akarjuk, ha nem, az életünk részei lesznek ezek a digitális kütyük. Van aki azt mondja, hogy ez teher, de azt látom, hogy ha okosan tudnánk használni ezeket, akkor az nagyban tudná segíteni a gazdáknak a munkáját. Szerintem egyelőre még nem vagyunk felkészülve a digitális technológiáknak a használatára, de előbb utóbb ez el fog jönni, s az életünknek a még nagyobb részét át fogja fogna. A meglévő technológiák szerintem jók! Fontos az, hogy visszamenőleg lássunk adatokat, vagy előre lássuk az időjárást. Ez lényeges kérdés a gazdálkodásban. A precíziós gépek szintén nagyban tudják segíteni a gazdák életét, legyen szó növényvédelemről, vagy bármi másról. Ott vannak a robotfejések is, amik tényleg jó dolgok, s azt látom, hogy előbb utóbb Székelyföldre is el fognak érkezni.

S nyitottságot is látsz a gazdák részéről ezek iránt?

Ezek főleg azoknak a gazdáknak jók, akik nagyban gazdálkodnak, tehát nagy a lépték. Egyre inkább probléma a munkaerő megléte a mezőgazdaságban, s ezeket maximálisan ki tudják váltani ezekkel a gépekkel, s okos eszközökkel.

Ha kisgazdákról beszélünk, lehet olyan formában is együttműködni, hogy például gépkört közösen működtetni. Tehát befektetni közösen egy gépkör beszerzésébe. Aztán lehetne leválasztani ezeket a gazdákat különböző szakterületekre,

mint pl. tejtermelő, tejfeldolgozó, s akkor össze tudnának fogni egy közös érlelőnek, feldolgozónak a létrehozásában. Ugyanez hús vonalon is elképzelhető egy vágóhíd, egy közös feldolgozó, érlelő – pl. mangalicatenyésztésben a sonka érlelő – esetében. Sok szakterületen lehetne együttműködni, attól függetlenül, hogy az ember egyedül gazdálkodik. Lehet saját farmom úgy, hogy az értékesítésben közösen gondolkodok másokkal. Megvannak a szövetkezeti pályázati lehetőségek is, amiket abszolút ki lehetne használni, ha meg volna a megfelelő társulási kedv, vállalkozási kedv. Például gépkörök kialakításában óriási potenciált látok, akár egy ilyen permetező drónnak a beszerzésében! Az ilyen gépek fontos elemét tudnák képezni a gazdaságnak.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Orbán Szabolcs
Kertészmérnök, Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány

„A legnagyobb probléma mindig az értékesítés...”

Meglátásod szerint melyek azok a térségi adottságok, amelyeket az agrár élelmiszergazdaság szempontjából hasznosítani lehet?

A területi adottságokat, a földrajzi lehetőségeket emelném ki: hegyvidéken lakunk, és ez jelent szántóföld területet, legelőterületet és erdőt. Azt látom, hogy a legelőink nincsenek megfelelő százalékos arányban kihasználva, úgy ahogyan régen, amikor az emberek a közbirtokossági legelőket használták hegyi legeltetésre. Ezek nagyjából megszűnő félben vannak jelen pillanatban. A másik nagy lehetőség

A munkád alapján hogyan látod, vannak-e változtatásra alkalmaz térségi adottságok annak érdekében, hogy az agráriumban több termék, jobb minőség állítódjon elő? Eldöntheted, hogy térség alatt a Székelyföldről beszélsz vagy inkább csak a közvetlen környezetedről.

Véleményem szerint térség alatt beszélhetünk a Székelyföldről is, mert a problémák ugyanazok. A mi térségünkben, Hargita, Kovászna s Maros megye egy részében jellemzően hagyománya van az állattenyésztésnek és a mezőgazdasági termények termesztésének. A burgonyát az utóbbi időben, kb. 60 éve kezdték nagyobb volumenben termeszteni. A mi térségünk adottságai megfelelnek a burgonyatermesztésnek. Meglátásom szerint ez működött eddig is, és működni fog ezután is. Az állattenyésztés a növénytermesztéstől nem választanám el, mert kiegészítik egymást: az állattartó gazda meg kell termelje az élelmiszert is. A gabonatermesztésre külön nem térnék ki, mert ebből a szempontból ez nem egy meghatározó vidék.

Ami folyamatban van és egy jó irányba halad, az az ökogazdálkodás, biotermesztés. Én személy szerint ebben annyira nem vagyok benne, nem igazán foglalkozok termeléssel, de ennek kell működnie! Itt a piac a fontos! Ez a fajta gazdálkodás egy megvalósítható dolog, de a legnagyobb probléma mindig az értékesítés: meg kell találni azt a vonalat, amin értékesíteni lehet a termékeket. A biotermesztés és az ökogazdálkodás költségesebb formái a termesztésnek. Véleményem szerint

itt a mi vidékünkön azért nem biztos, hogy annyival drágábban kelnek el ezek a termékek, mint a konvencionális, nagyipari mezőgazdaságban.

Még beszélhetünk a zöldségtermesztésről, ami az utóbbi pár évben fellendült a különböző állami támogatások segítségével. Ezt egy nagyon jó dolognak tartom.

A gyümölcstermesztésbe valamivel jobban belelátok. Ez az elmúlt, most már lassan 12 évben, egy fellendülő ágazat. Egyre jobban elkezdtek szaporodni az ültetvény jellegű gyümölcsösök. Itt nálunk különösképpen a bogyós termésűek, mint például a fekete ribizke, áfonya, málnafélék. Ezek itt a környékünkön nagyon bevált dolgok, biztonsággal lehet termelni. Ahol nincs gépesítés, vagy nincs lehetőség erre, a termesztési technológiától függően, valamivel nagyobb a munkaerő igénye, de ez az árban is meglátszik. Szerintem ezek a termékek elég könnyedén értékesíthetők, van igény rájuk.

A következő kérdésem az, hogy milyen akadályokat, nehézségeket látsz ezen a területen?

Az agrárium egy olyan ágazat, amihez elhivatottság, elkötelezettség és kitartás kell. Egyéntől függ az, hogy ez hogyan alakul: van aki ebbe beleszületik, van aki bele akar kezdeni, mert dolgozott külföldön, látott valamit, amit szeretne megvalósítani. A környékünkön akadályt jelentenek az apró területek. Egy új gazdának mindig nehezebb hozzájutni földterületekhez. Ez mindenképpen akadály, de folyamatos munkával megoldható dolog, ha hosszútávon gondolkodik az ember.

A másik nehézség az értékesítés. Szélesebb körben kellene promoválni, de ahhoz, hogy ennek értelme legyen, nagyobb mennyiségek kellenének, s folyamatos termelés szükséges, megszakítások nélkül. Az egész folyamat kiszámítható kellene legyen. Láttam jó példákat már Magyarországon. Tehát nem kell messze menni! Annyira ki vannak alakulva a dolgok, hogy volna akitől tanulni, csak itt nálunk nagy a bizalmatlanság ilyen szempontból.

Szerinted melyek a változtatási lehetőségek, irányok, területek? Ezek hogyan alakultak az elmúlt években?

Működnek: vannak pályázatok, a szaktanácsadás nagyon jól működik. Ezek már megfogható dolgok, működő példák vannak szövetkezeti formákra is. Legszebb példa a szépvízi tejfeldolgozó, amelynek kapcsán nagyon jól össze tudtak dolgozni a szereplők. Ezekben a szövetkezetekben mindig kell legyen két-három ember, aki kézben tud tartani mindent. Ez az ami nálunk hiányos. A burgonyatermesztésben – ezen a területen is dolgoztam pár évet – Kovászna megyében is

voltak jó elképzelések, csak egy jó év esetén, amikor jó ára volt a burgonyának, akkor mindenki oda vitte ahová akarta. Ez nem így működik! Ha nincs kontinuitása a dolognak, akkor bomlik meg, ezt szoktuk mondani. Végülis ez a fele, véleményem szerint jó irányba halad, jól is működnek ezek a dolgok, igyekeznek a helyi hatóságok is segíteni.

A másik dolog amit említenék, az a képzések! Azokról is folyamatosan van szó. Véleményem szerint jó volna, ha ezekbe a képzésekbe külföldi szakembereket is be lehetne vonni.

A mai nehéz helyzetben a precíziós gazdálkodás fontosságát említeném meg. Ez a ’80-as években Amerikából indult, és már a ’90-es évek elején, közepén Magyarországon is jelen volt. Az itteni gazdák is próbálkoznak, most nem csak a mi környékünkön, hanem országszinten is. Ebben kellene a gazdákat jobban felvilágosítani, még akkor is, ha kis területen termelnek. Fontos volna a termesztési technológiáknak az ismertetése, vagy a növényvédelem. Sokféle képzést láttam, de azt nem, hogy specifikusan beszélnének a növénykultúrák védelméről. Tehát átfogóan mindig szó esik erről, de szerintem kultúrák szerint specifikusan kellene: burgonya, gabona, kukorica. Az integrált növényvédelemről is jó volna beszélni, ez inkább a bio-hoz közelít: az a fontos benne, hogy minél inkább redukálja a vegyszerek használatát. Ezekben, s a helyspecifikus növényvédelemben kellene egy picit elmélyíteni a tudást, s persze helyi szakemberekre alapozva. Ez klímától, zónától, adottságoktól függ. Ami nálunk előny, van ahol hátrány. De például gyümölcstermesztés szempontjából tudom elmondani, hogy kétharmaddal kevesebb növényvédő szert kell használni, mint más, melegebb vidékeken, és nagyon jó, majdnem a bio-hoz közelítő minőségű gyümölcsöt lehet előállítani.

Említetted, hogy a kiszámíthatóság milyen fontos például a szövetkezetek esetében. Erre a gondolatra erősítenék rá azzal a kérdéssel, hogy szerinted mit lehetne tenni annak érdekében, hogy az agrárélelmiszerek előállítása, mint egy fontos és hasznos tevékenység, több, rendszeres bevételt hozzon, több személynek biztosítson munkahelyet? Ezt lehet valamilyen szervezési, szakmai jellegű támogatással segíteni?

Azt nem tudom, hogy ilyen szempontból milyen fórumok voltak szervezve, annyira ebbe nem látok bele. De az én meglátásom szerint ahhoz, hogy kiszámíthatóság legyen, a gazdáknak egymással szemben kötelezettségeik is kell legyenek. Ez úgy működik más országokban, hogy létrehoznak egy termelői, értékesítési szövetkezetet. Ez a gyümölcstermesztésre vonatkozik, de olyan több ágon működő

farmok is vannak, amiket szintén termelői és értékesítési szövetkezetnek neveznek. Ott még a gépész is, aki beadja a gépét, részesül az év végi jutalékból a fizetésén kívül. Ezek szerződéses úton működnek. Ha az ember beleáll egy ilyenbe, akkor nem mindig kell a saját feje után menjen. Ott is megvannak azok az emberek, akik piackutatásokat végeznek, akik értékesítéssel foglalkoznak, s az nem megy úgy, hogy egyik évben, ha úgy megy akkor odaadom, s ha nem, akkor nem. Egy kicsit a mentalitáson is kellene változtatni. Itt nálunk legtöbbször mindenki megy a saját feje után. Ez így nem működik! Az első lépés a szemléletnek a megváltoztatása, formálása kell legyen. Példákat kellene mutatni, s nem azt, hogy elmegyünk egy gazdaságba s megnézzük mit termelnek, hanem jó volna megismerni mondjuk egy értékesítő szövetkezetet. Amúgy szerveznek sok szakmai tapasztalatcserét, akár más országokba is. Ilyen jó példákat kellene mutatni a gazdáknak, nem csak magánszemélyeknek, hanem akár cégeknek is, akik részt vehetnek ilyen szövetkezetekben. Csak ezek nehéz dolgok, nehéz összehozni! Ahogyan a szépvízi tejfeldolgozónál is, mindig kell legyen két-három ember, aki összefog mindent és kitart.

Sokan beszélnek a digitális technológiáknak a fontosságáról, te is említetted a precíziós gazdálkodást, aminek mondhatni, egyfajta központi elemét is jelenti a technológia: műholdak, de akár telefonok, weboldalak...Ezekről mi a te meglátásod?

Persze, ez egy összefogó dolog. Amikor új technológiákról beszélünk, ezek elkerülhetetlenek. Beszéljünk csak egy egyszerű vetőgépről, amelyik folyamatosan ellenőrzi, hogy ne kerüljön a kelleténél több mag a földbe, s ha hiány van, az is jelzi. Ezek mind olyan dolgok, főleg a nagyobb területeken, hogy veszteséget jelentenek, aminek a kezelésében a technológia segíthet. Ezzel élni kell, tanulni kell, használni kell!

Látsz ebben valamilyen lemaradást?

Véleményem szerint le vagyunk maradva. Egy két farm anyagilag megengedhette ezeknek a technológiáknak a használatát, de azért még van mit fejlődni! A gazdákat meg kellene szólítani, valamilyen formában ösztönözni arra, hogy próbáljanak meg rátérni erre. Ennek anyagi költségei is vannak, változó, hogy ki tudja megengedni magának, de érdemes lenne belefektetni. Viszonylag drága történet ez, amit esetleg együttműködéssel lehetne megoldani. Svájcban például vannak olyan szövetkezetek, hogy a gazdák egymás közt használják a gépeket: az egyiknek van egy vetőgépe, a másiknak trágyaszórója stb. Persze, ahhoz, hogy ez működjön,

meg kell legyen a kölcsönös bizalom. Annak, hogy ez itt nálunk nehezebben működik, társadalomtörténeti háttere van. Ezt nem tudjuk elkerülni, hosszútávon kell gondolkodni.

Köszönöm a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Gál Zoltán
Igazgató, szépvízi Csengő Mezőgazdasági Szövetkezet

„Apró lépésenként kell fejleszteni...”

A térségben sajtgyárként emlegetik az Ön által vezetett szervezetet. Önök hogyan nevezik? Hogyan beszélhetünk az interjúban erről?

Sajtgyárnak nevezzük, mert csak sajtokat csinálunk. Amikor elindult ez az egész dolog, akkor mi sem így képzeltük el teljesen. Akkor a tervben benne volt, hogy friss termék előállításra is lesz gépsor, csak ugye az anyagiak nem engedték meg, oda sok pénz kellett volna. Mivel a keresztúriakkal összejött az együttműködés, meg tudtunk egyezni, hogy ők gyártják a friss terméket, mi a sajtot, és akkor ebből lett egy brand. Ez most nagyon divatos! A nagyobb üzletláncokban mindenkinek van saját brand-je, holott nem gyárt semmit. Tehát tejfeldolgozó vagyunk, de sajtgyárként nevezzük!

Minket nagyon érdekelne, hogy hogyan foglalja össze a sajtgyár tevékenységét a térségi agrárélelmiszergazdaság szempontjából. A konkrét kérdés viszont az, hogy Ön szerint a térség milyen adottságokkal rendelkezik annak érdekében, hogy több termék, jobb minőség állítódjon elő? Ugyebár itt jön be a sajtgyár fontossága!

Tulajdonképpen a tejből indulunk ki, ami minőségi tehéntej. Minden termékünkre fel is írjuk, hogy 100%-ban tehéntej. Az indulásnál is a lényeg azon volt, hogy a közösségért történjen az egész dolog. Volt egy alacsony tej ár, a multik megszabták az árat, ebből volt egy kényszerhelyzet, s akkor emiatt alakult meg a szövetkezet is. Tehát azért, hogy próbáljuk megtartani a helyi gazdákat, s érjük el, hogy az állatokat ne adják el, mert már elkezdődött egy ilyen drasztikus állatlétszám fogyás. S akkor ebből jött a gondolat, az ötlet, s így aztán a gazdákat bevonva megalakult a szövetkezet. Megmondom őszintén, hogy nem volt minden tudatos. Nem voltam én sem, s körülöttünk sem voltak szakemberek. Nem ezen a szakterületen dolgoztunk azelőtt. Na de elképzeltük, hogy ezt megpróbáljuk, megcsináljuk, és fog menni. De ahhoz, hogy most már elmondhassuk, hogy minden jól

működik, azért már eltelt egy pár év. Tehát nem volt az ilyen egyszerű, sok munkát és akaratot igényelt. Ahhoz is idő kellett, hogy ezt az emberek elfogadják. Ez nem egyik napról a másikra történt! Az indulásnál az volt a lényeg, hogy csak helyiektől vásároljunk tejet, azokat próbáltuk bevonni a társaságba. Itt egy jó dolog volt, hogy a környéken voltak közbirtokosságok. Három közbirtokosság odaállt, és az anyagiakat ők biztosították 99%-ban.

De végülis a közbirtokosságok is egy térségi adottságot képeznek. Tehát akkor lehet az mondani, hogy több szinten hasznosításra kerültek a térségi adottságok ebben a projektben...

Pontosan! Ahhoz, hogy a közbirtokosságoknak pénze legyen, a lényeg azon volt, hogy a területalapú támogatásokat lehívni. Ehhez állatok kellettek! A közbirtokosságoknak nincsenek állatai, de vannak a tagok, akiknek igen. S akkor azokkal az állatokkal lefödték a területeket, abból jött a területalapú támogatás, s annak egy részét beleforgatták az üzembe. Tehát így jött össze az egész dolog. Volt, aki hitt benne, volt, aki nem, de meglett! S most már azt mondom, hogy büszkék rá. Én most Szépvízen közbirtokossági elnök is vagyok egy féléve. Megkértek, hogy vállaljam el, de a tejgyárat is vigyük tovább! Elmerem mondani, hogy ez egy olyan megvalósítás itt a közösségben, aminek van látszata. Ez így megmarad, s mindenki azt tudja mondani, hogy egy kicsit bele tett. Ez egy jó lépés volt. Hogy a továbbiakban más szektorban még mit lehetne? Felcsíkon a húsfeldolgozó is jó ötlet. Egyéni véleményem az, hogy nem kell minden helységben egy húsfeldolgozót létrehozni. Nem ez a lényeg! A lényeg azon lenne, hogy minden ágazatban kellene valamit csinálni.

Például Szépvízen van a káposzta. Van is már kezdeményezés, úgy néz ki, hogy a szövetkezet is alakulóban van vagy talán már meg is van. Ebben még látok valamit és kivitelezhető. Az indulásnál a nehézség, hogy hol legyen. Falu, község szinten, nem nagyon vannak felkészülve ezekre, például arra, hogy legyen egy ipari zóna. Van három-négy elkészített, bármilyen elemből összerakott épület és mi legyen belőle? Egyikben csináljunk egy húsfeldolgozót, a másikban zöldségfeldolgozót vagy tejgyárat.

A közbirtokosság megvette az épületet, de a falu központjában van. Tehát még tudunk egy kicsit bővülni, de meg vagyunk kötve. Fejlesztünk, hisz most is építkezünk, de véges, mert körbe vagyunk véve házakkal. Ami a szagokat illeti, nyáron van a melléktermék, a savó, amit értékesíteni kell.

Én még, amit jónak látnék az a farmok létrehozása lenne. Termeljük meg magunknak a húst, például egy disznó farm által. Tudom, hogy van Szépvízen egy ilyen magánkezdeményezés. Az ilyen területeket engedélyeztetni kell, meg kell nézni a levegő mozgást, mert ott már szag van, tehát nem egyszerű. Régebb sem voltak buták az emberek, mert a kollektív időben a farmok, ahol voltak istállók, távolabbi helyeken voltak.

Nálunk lenne is potenciális hely, csak ott van a gát, ami fölött már nem lehet gondolkodni és a többi már a faluban van. A falu alsó részében az a probléma, hogy a szagok mind felkeverednek, mert a Hargita fele van egy ilyen légáramlat. Terület van, ha község szinten beszélünk, mert ott van Szentmiklós és Borzsova.

Visszatérve a tejre, kevesebb lett a gazda, az idősek, ahogy halnak ki, a fiatalok kevesebben indulnak. Egy kettő indul, tehát a tej mennyiségében nem estünk vissza, de a gazdákat tekintve a felére csökkent a létszámuk. Volt ez a Pro Economica-s támogatás, ez is jó volt, viszont nálunk inkább gépezeteket vásároltak, mint állatot. Na, de a gép, az gép. Más helyről vegyük a tejet. Ahhoz, hogy fejlődjünk, kimentünk a községből, most már több helyről vásároljuk a tejet.

Az értékesítést tekintve, a külföldi piacot is megcélozzák?

Igen, tehát itt már logisztika kell és ahhoz mi kicsik vagyunk, hogy szállítsunk külföldre, de van két partnerünk, akik kéthetente rendszeresen szállítanak Magyarországra. Eljönnek, elviszik és forgalmazzák a szépvízi branddel. Vannak ott is stabil helyek, ahol mindig lehet kapni szépvízi terméket, de nagyrészt az erdélyi zónában elérhetőek, tehát Hargita, Kovászna, Maros, Brassó és Kolozsvár. A Hargitán túli részt a keresztúriak fedik le. Én leszállítom a terméket Keresztúrra, és azt a zónát ők látják el. Ugyanígy a Gyergyó, Maroshévíz, és itt a lenti részen a keresztúri terméket is én forgalmazom. Ez azért fontos, hogy a logisztikai költségeket csökkentsük.

Említette, hogy ezt a kezdeményezést nem volt egyszerű megvalósítani. A térségben a hasonló kezdeményezések, változások esetében akadályoknak szoktak nevezni a gondolkodásmódot, a felaprózott földterületeket, az együttműködését jellegét, a szakmai ismeretek hiányát, vagy azt, hogy a fiatalok eltávolodtak egy kicsit ettől a szférától. Ezekről mi az Ön meglátása?

Én úgy látom, hogy végül is helyi szinten vannak kezdeményezések, tehát gondolok itt a megyére. Viszont elindul egy dolog, de nem érnek a végére! Kezdeményezés és akarat van, de valahol elvesznek az útvesztőben. Tegnap is volt egy

beszélgetésünk a sajtosokkal, ahol ott voltak kézművesek is, és arra jutottunk, hogy ahhoz, hogy valami működjön, a politikum is be kell szálljon. Elég egy szikra, egy löket, mert a szervezésben ez tud segíteni.

Ide kellenek képzések, a fiatalokat kicsit be kellene bevonni, oktatni, példákat megmutatni. Az ember kedvet kap, neki fog, megpróbálja, de lehet, hogy nincs anyagi háttere. Például egy egyesület bejegyzésnél lehet tudnak segíteni a tapasztalattal rendelkező szervezetek vagy a politikum.

A fiatalok szempontjából sokan elmennek külföldre, megpróbálják, haza jönnek és remélhetőleg az ott szerzett tudást is hozzák magukkal. Van, aki itthon is megpróbálja, főleg, ha van valaki előtte, aki után elindulhat. Nálam most tizenketten-tizenhárman vagyunk, abból tízen, harminc év alattiak és helyi emberek. Van olyan, aki Svájcban dolgozott, hazajött és azt mondta, hogy sajtot se lásson és most ott van nálunk, sajtmesterkét dolgozik. Neki itthon is van egy kis gazdasága és ő szereti ezt a munkát. Ő otthon nyers tejből készít sajtot maguknak, a saját tejüket feldolgozza. Ez engem egyáltalán nem zavar, mert, ha a munkáját elvégezte és még van kedve otthon sajtot készíteni, akkor ez csak jót jelent. Én ezt értékelem és támogatom is.

Mit tehet a helyi vezetőség az agrár élelmiszergazdaság fejlődése érdekében? Bármilyen változtatási irányt, területet lát-e benne? Végül is a közbirtokosságokat is vehetjük valamilyen szinten helyi vezetésnek, nem föltétlenül csak a politikumot.

A közbirtokosság egy könnyebben működő szervezet. Van egy terület, legelő vagy erdő és azon kell gazdálkodni.

Eltelt húsz-huszonegy év és azóta már a területeket is visszarendezték és most csak okosan kell gazdálkodni rajta. Ezen belül is lehetne munkahelyeket teremteni, ha erdőn gazdálkodunk, akkor az erdőgazdálkodás, kitermelés, feldolgozás, ami már egy nagyobb lépés, mert általában nem alkalmazzák a közbirtokosságok, volt amelyik megpróbálta, de eléggé teher volt. Ugyanakkor vannak a legelők, amelyeket rendszeresen karban kell tartani, ahhoz, hogy uniós támogatást kapjanak. Ezt jó lenne megoldani helyileg. Mi most ezen dolgoztunk, pályáztunk közel 1 millió euróra és reméljük, hogy össze is jön. Ebben az volna a fontos, hogy ne kelljen én Baconból hozzak száz embert egy legelőt megpucoltatni. Most ez így működik, vagy akár van egy-két cég, aki ezzel foglalkozik, ami nagyon jó, mert megtanulták az emberek is, hogy hogy kell csinálni. Én itt látok még potenciált a munkahelyeket tekintve. Úgy az erdőkitermelésben, mint a legelőgazdálkodásban lennének lehe-

tőségek munkahelyeket teremteni. Ezt kellene felvállalja akár egy közbirtokosság. Van, aki csinált egy céget és a közbirtokosság hátán jól él, az egy ember! De ha a közbirtokosság csinálja ezeket a dolgokat, akkor azzal mindenki jól jár. Én azt látom, hogy ezt lehet!

A következő kérésem épp az lett volna, hogy ezekhez a lehetőségekhez milyen szakmai szervezési jellegű támogatások társulhatnak?

Én úgy látom, hogy itt azért van mozgás. Ma kaptam a Megyei Tanácstól az e-mailt, hogy szerveznek tanfolyamokat, csak kell élni a lehetőséggel, mert ez pénzbe se kerül, ha kerül is nagyon kevésbe. Amelyik ágazatban van valamilyen előrelépés, lehet az méhészet, tejesek, gyümölcstermelők, lekvárkészítők stb., ezekre a vidékfejlesztés oda figyel és tartanak kurzusokat, tanfolyamokat.

Nálam már nem egy alkalommal volt sajtmester képzés, amelyre akkreditált, minisztérium által elismert diplomát adtak. Tehát én, mint sajtgyáras vagy magánszemély nem tudom, csak egy intézmény tudja végig járni, feltérképezni, hogy mire van igény és megkeresni az embereket. Ami nálunk volt, az több hónapos tanfolyam volt, még magyarországi szakemberek is voltak bevonva és pár száz lej volt az önrész, egy szimbolikus összeg.

Itt az a lényeg, hogy ne csak neki szökjük, kezdeményezzünk és egy idő után elfelejtjük, hanem menjünk végig a folyamaton! Sokszor van az, hogy jön egy ötlet, kitalálják, elindítják, párszor találkoznak, jól telik és aztán elfelejtik.

Nagyon sokan beszélnek a digitális technológiák fontosságáról. Székelyföldi szinten is az utóbbi időben elkezdték emlegetni a precíziós gazdálkodást. Biztos vagyok benne, hogy akár területenként, ágazatonként változik az, hogy erre mennyire van szükség. A sajtkészítéshez is minden bizonnyal kell a technológia. Ön ebben a vonatkozásban lát-e lehetőséget, lemaradást a térségben?

Igen! A térség nagyot fejlődött az utóbbi időben. 1990 és 2000 között volt egy nagy elindulás, 2010-ig óriási fejlődésen ment keresztül. Most elsősorban a digitalizálásról beszélek. Én a szakmában dolgoztam és tudom. Tehát igény is lenne rá, de ezek elég nehezen elérhetők. Ilyen kis közösségekben, ha az agráriumról, állattenyésztésről vagy akármiről beszélünk, tehát egy egyéni gazdaságban vagy egy kis szövetkezetben nem lenne elérhető. Túl drága. Nincs akkora kapacitás, hogy ki lehetne használni. Tíz tehén esetében, fejőházat automatizálni teljesen? Jó lenne, a minőség szempontjából, de nehezen kivitelezhető! Ugyanúgy termelésben nálunk,

új gépek vannak, amelyek jók, de mellette 50%, vagy még több manuális munka. Ez mind annak a hozadéka, hogy pénz, pénz, pénz! Milyen fontos volna például az, hogy legyártom a sajtot, érlelőben van két hónapot, s miután megért, attól a perctől lenne egy berendezésem (pályáztam rá, remélem, hogy lesz), hogy szeletelje azt a sajtot egy adott mennyiségre. Most csak erre pályáztam, de, ha szalagról beszélek, akkor jönne a csomagolás és a címkézés. Egyik szempontból nagyon jó, másik szempontból négy ember munkanélküli marad. Jó lenne, de nálunk most az a cél, hogy egyelőre az embereknek munkát adjunk. Nem a mi zsebünkhöz van mérve, nincs akkora kapacitás és az a gép akkor hozza vissza az árát, ha 8 órából 9-et működik. Én látom, dolgozok nagy cégnek, akinek elküldöm a sajtot félkész termékként és jó pénzért szeleteli, lecsomagolja, s így kikerül a piacra. Ez a cég csak ebből él, és meg tud élni belőle. A mi gyárunknál tízszer nagyobb és nekem dolgozik egy hónapban kb. egy napot, de mellette van X cég, beszállító külföldről behozza a nyersanyagot, itt becsomagolja és kimegy a nagy áruházakba. Ez jó, szép, de számunkra egyelőre elérhetetlen. Apró lépésenként kell mi haladjunk. Most már pl. van pecsételőnk. Az emberek hamar megtanulják az új technológiákat, eleinte félnek, kicsit olyan idegennek tűnik számukra. Nem mindegy, hogy 10 ezer sajt csomagolására kézzel kell ráütni a pecsétet, vagy rá teszem a szalagra, amin csak hosszan kell mennie, és a végén már lehet bele tenni a ládába. Nem kis pénzért, de rákényszerültünk ezeket meglépni! Apró lépésenként kell fejleszteni.

Köszönöm a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Süket Zsombor
Menedzser, Felcsíki Kistérségi Társulás

„Fontos volna végig vinni a folyamatot a termőterülettől a lánc végéig, az értékesítésig...”

Keveset tudnál mesélni a felcsíki húsfeldolgozó projektben való szerepvállalásról?

Nem mi vagyunk ebben a projektben a főszereplők, hanem a Jenőfalvi Közbirtokosság. Amikor ők ötleteltek ezen, mi azt mondtuk, hogy segítünk abban, hogy az ötletből több legyen. Aztán addig raktuk össze a kockákat, hogy valóság lett belőle. A beruházás 80%-a meg van jelenleg, tehát most már látszik a vége.

Mondhatom, hogy az agrárium egy részébe belelátok a hasonló projektekben való részvétel által, de nem tudok olyan sok mindent, mert nem rendelkezünk konkrét adatokkal. Arról amit a térségben látok, viszont tudok beszélni.

Szerinted melyek, vannak-e változtatásra alkalmas térségi adottságok annak érdekében, hogy több termék, jobb minőség állítódjon elő?

A negatívumokkal kezdek, de aztán áttérünk a pozitívumokra is. A termőterületek kihasználtsága csökkenőben van két dologból kifolyólag. Az egyik az, hogy a munkaerő egy része külföldön keresi a megélhetést. A másik része az, aki próbál ebből a sok, kis parcellából összeszedni egy akkorára valót, amin érdemes gazdálkodni. Ők mondhatni második generációs vagy újonnan induló gazdák. Kevés második generációs gazda van, nem tudom szám szerint, de minden községben van ilyen. A domborzati adottságokból s a klímából kifolyólag voltak régebb, még a ’90-es évek előtt olyan ültetvények, amelyek feledésbe merültek. Például a bogyós ültetvények majdnem elfelejtődtek. Domokoson a dűlők majdnem 90%-a be volt ültetve valamilyen gyümölccsel. Ezek elfelejtődtek! Amikor visszaszolgáltatták a területeket, az a nehezen összerakott rendszert teljesen felborította. Most meg szükség lenne arra, hogy valahogyan együtt lehessen a gazdákkal gondolkodni a térségi agráriumról, mert azt lehet látni, hogy a tehéntartó gazdákon kívül, akik a

tejtermelésben érdekeltek s van egy biztos felvásárlójuk, nincs például nagy disznó farmok, vagy nincsenek kialakulva nagyobb méretű gazdaságok. Például a gyümölcsösökben is gondolkodnak sokan, de nem mondhatjuk azt, hogy van néhány olyan gazda, akinek nagy gyümölcsöse van. Itt vannak a kiaknázatlan lehetőségek! A gazdálkodáshoz annyit értek, amennyit én is látok. Tehát bogyós gyümölcsöt termesztek, meg értek a gyümölcsfa metszéshez, állítok elő bort vagy almalét. Tehát ebben is van valamilyen szinten lehetőség. Az állattartásban sokkal többen benne vannak a térségből. Ezt a láncot, amit az állattartáson túl már tovább kellene építeni, szerencsére most a közbirtokosság kiaknázza ezzel a vágóhíddal, húsfeldolgozóval. Beépít egy olyan láncszemet, amire nagyon nagy igény volt. Ezen a szinten úgy gondolom, hogy ez egy jelentős előrelépés. Egy következő láncszem az értékesítés, saját üzletek koncepciója volna. Ezen kellene gondolkozni, elég fontos volna végig vinni a folyamatot a termőterülettől a lánc végéig, az értékesítésig. Tehát fontos volna, hogy ez a folyamat valamilyen szinten saját kézben legyen. Így a gazdák különféle szövetkezetekbe tömörülnek, s tudnak fejlődni. Tehát így van egy kiszámíthatósága az egésznek, ha meg van a piac amin tudsz értékesíteni, s ez meg van szervezve, s neked szövetkezeti tagként csak az a dolgod, hogy termelj. Azt lehet látni, hogy mindenki el tudja látni a termelés, de az értékesítési láncszem nálunk nem a legjobb, még nincs kialakítva.

A támogatási lehetőségek, s a szövetkezetek fontosságával kapcsolatos narratívák szerinted az elmúlt években hozzájárultak ahhoz, hogy a térségi gazdák nyitottabbak legyenek a szövetkezetek irányába?

Pozitív a hozzáállás ahhoz képest, hogy milyen volt 6-7 évvel ezelőtt. Amikor alakítottuk a szövetkezetet (a húsfeldolgozó projekt esetében) az egész koncepciót egy uniós pályázatból raktuk össze. Több mint 600 gazda meg volt keresve kérdőívek révén, hogy hogyan vélekedik egyáltalán a szövetkezetekről, meg hogy jónak tartja-e ezt az egész vágóhíd-feldolgozót, termelne-e bele, vásárolna-e onnan. Ezekre a kérdésekre a válaszok egyértelműen pozitívak voltak abba az irányba, hogy érdemes ezzel foglalkozni. Végül ebből a több mint 600 gazdából, akiket több körben megszólítottunk – ez egy két évig tartó folyamat volt –, kikerült 120 olyan fizikai és jogi személy, akik egyből, már az alapításnál ott voltak. Utána jelentkeztek többen, akik úgy érezték, hogy akkor érdemes lesz beleállni. Ennek az elképzelt rendszernek effektíve akkor raktuk le az alapjait, de még nagyon sok minden – legalábbis a menedzsment része – még kialakítás alatt van. Én úgy gondolom, hogy a jó pél-

dákon keresztül nagyobb kedvet kap egy gazda ahhoz, hogy szövetkezzen. Tehát valaki kell, aki megmozgatja őket, ez nagyon fontos. S azon fog múlni a siker, hogy ki lesz az az ember, aki majd őket folyamatosan mozgatja s tájékoztatja. Minden egyes ilyen rendszerben kell egy olyan személy, aki az egészet átlátja és mozgatja. Nem elegendő csupán az, hogy vannak intézmények akik segítenek, informálnak, bátorítják a gazdákat. Tovább, a működést kell valaki mozgassa! Fontos az, hogy mindenki vegye komolyan az együttműködési megállapodásban leírtakat. Ez a kulcsa! S ha sikertörténet lesz belőle, akkor más is kedvet kap. A szépvízi szövetkezetről, aminek az alapjait valamikor 10 évvel ezelőtt kezdték el, már látszik, hogy egy sikertörténet, mert folyamatosan fejlődik, s a termékeire óriási igény van. Sokat konzultáltunk, amikor ezt a szövetkezetet alakítottuk. Ezek mind kellettek ahhoz, hogy bátorítsák az embereket.

Indirekt módon sok dologról szó esett: a lehetőségek mellett a korlátokról is, például a bogyós gyümölcs esetében...

A bogyós is alakul, mert van erre egy szövetkezet. Madarason van egy feldolgozó műhely, amely ettől arrafele várja a bogyós gyümölcs termelőket, hogy vigyék be a terményeiket, mert gyártanak táplálékkiegészítőket, meg mindenfélét. Tehát ez is úgy néz ki, hogy már ki van alakulva, de még kevesen termelnek. Pedig azt mondják, hogy Csíkban jó a klíma a bogyós gyümölcs termesztésre.

Abban, hogy nem szárnyal a mezőgazdaság ebben a térségben, sokan akadályoknak szokták nevezni például a gondolkodásmódot, az aprózott földterületeket, vagy akár azt amiről már beszéltünk, hogy kevésbé nyitottak az emberek a szövetkezésre (bár beszéltük, hogy ebben van már elmozdulás). Ezekről neked összefoglaló jelleggel mi a meglátásod?

Jó kérdés, mert nem vagyok gazdálkodó. Kívülről tudáshiányt látok inkább, de mindenki szerveződik, próbál tanulni több területen. A tudás az állattartásban megvolt és meg van. Talán ebből van a legnagyobb jövedelem. Gyümölcs- és zöldségtermesztésre a mi vidékünk annyira nem alkalmas. Ha lemegyünk Alcsíkra, láthatjuk, hogy ott a területek sokkal alkalmasabbak. Itt nálunk ezek a dűlők inkább az állattartásra alkalmasak. Ez látszik is abból, hogy mekkora az állatlétszám a juhok és szarvasmarhák esetében. Ez a szektor fejlődget, itt van potenciál, és ahogyan mondtam, ez a része lassan össze van rakva: van már madarasi hús, amit Madarason dolgoznak fel – mondjuk nem tudom, hogy az alapanyag honnan jön pontosan –, Madéfalván is van, lesz egy Jenőfalván is, ami nagyobb kapacitású. Itt arra törek-

szenek, hogy helyi alapanyagból dolgozzanak. Kulcskérdés az, hogy melyik piacra milyen vásárlóerőnek akarsz termelni, mert ha a nagy feldolgozókkal akarsz versenyezni, akkor nem ugyanúgy tudsz teljesíteni a Romániában nevelt állatokkal.

Ezzel kapcsolatban mi az elképzelésetek, lehet-e már ilyesmiről beszélni?

A szarvasmarha és a juh levágása és feldolgozása 100%-ban helyi alapanyagokból kell történjen! A sertés esetében, a sertéspestis miatt akadályba ütközik a kisgazda, aki otthon 10 állatot tart, mert jelen pillanatban papíron nem tudja beadni az állatot a vágóhídra. A másik az, hogy azt nehéz megoldani, hogy 100 gazda, 100 féle sertéssel, ugyanazt a termékelőállítást segítse. Tehát a végén nem lesz ugyanolyan a kolbász. Tehát ez is egy probléma lehet. Jelen pillanatban a fogyasztási szokás 80-20% a sertés irányába. Most van egy ilyen elképzelés, hogy a társadalmat arra próbáljuk ránevelni, hogy ez az arány kicsit billenjen a szarvasmarha vagy a bárány, juh irányába. Ezt úgy lehet megoldani, hogy ki kell alakítani új gasztronómiai szokásokat. Be kell vinni valahogyan az étrendbe ezeknek a húsoknak az elkészítését. Ugyanúgy a panzióknál is jó lenne kialakítani legalább egy olyan oldalt az étlapokon, ahol kimondottan helyi alapanyagokból előállított ételek vannak. Na, ezek mind apró lépések, ötletek és megvalósítható dolgok! Most egyszer az a fontos, hogy induljunk el.

Akkor az értékesítést is helyi szinten oldanátok meg?

Igen, üzlethelyiségekben, mozgó húsboltokban. Úgyhogy ezt látom, hogy alakulóban van minden. Aki ráveszi magát és átképezi magát, fejlődni akar egy adott területen a mezőgazdaságban, akkor elengedhetetlen, hogy kicsit megbarátkozzon ezzel az egész digitalizációval. Fejlődik az agrárium és fejlődniük kell a gazdáknak is, mert ilyen a világ most!

Mi a véleményed a térségi lehetőségekről az agrárjellegű projektek megvalósításában? Ide bejönnek a támogatások is, különféle pályázati források is, amiket akár a tiétekhez hasonló térségi szervezeteken keresztül lehet lehívni a gazdákhoz.

Bárcsak tudnék pontos számokat mondani, mert sajnos nem tudok, de amikor kiírások jelennek meg, akkor nagyon nagy a pályázói kedv. Például a fiatal gazdás vagy a mezőgazdasági pályázatoknál vannak problémák az irányító hatósággal, meg az ellenőrzésekkel, s emiatt nagyon sok pályázatíró elfordult a pályázat megírásától, ami egy akadályt jelent. Na most nem tudom, hogy a jövőben ez hogyan lesz,

2023-tól lesznek új kiírások. Van egy ilyen akadály, ezt láttuk! Talán lenne egy lendület azokban, akik külföldön, mezőgazdaságban dolgoztak, s hazajönnének, hogy induljanak ilyen pályázatokban. Mi most jelenleg nem írunk ilyen pályázatokat, de lehetőség van és lesz ezután is.

Már megemlítetted a digitalizáció fontosságát. Erről a témáról sokan beszélnek, néhány éve székelyföldi szinten is emlegetik a precíziós gazdálkodást. Te látsz ezen a téren lehetőségeket, vagy lemaradást?

Szerintem enélkül sokkal kevesebb vagy! Adatot tudsz gyűjteni a környezetről, úgy az időjárásról, mint a talajösszetételről. Sok dolgot érzékelnek a szenzorok, amit adatkét tudsz használni, s tudod az alapján, hogy egy bizonyos kultúrát hogyan kell kezelj. Szerintem ez egy óriási előnyt tud hozni mindenkinek. Ha vannak olyan információid, amik alapján tudsz tervezni, nem kell plusz köröket fuss. Azok esetében, akik alkalmaznak már ilyen technológiát, olyan szinten van a gazdaság, hogy náluk ez a következő lépés, s így versenyelőnyre tesznek szert. Nem vagyok direkt módon érintett, de szerintem egy adat vezérelt világban a digitális technológia óriási előnyt tud hozni. Nem föltétlenül elengedhetetlen, de aki adaptálja ezeket a lehetőségeket, biztos gyorsabban tud fejlődni. De amúgy mindennel így vagyunk: amiről elég információnk van, s az alapján tudunk megfelelő döntéseket hozni, nem kell plusz köröket futni, s éveket tudunk megspórolni. A tudás tulajdonképpen egyik embertől a másiknak adódik át, megfigyelések alapján, ami időigényes. Most a megfigyelések szenzorokon keresztül becsatornázhatók a telefonokba, s gyakorlatilag minden, sok minden kéznél van. Már az sokat jelent, ha van egy olyan program – ha csak előfizetéssel is –, amely pontosan megmondja előre az időjárási viszonyokat, akár csapadékmennyiségtől kezdve mindent. A mezőgazdaság számára ez nagyon fontos lesz, főleg, ha a jövőben nem lesz annyi csapadék.

Még egy annyit kérdeznék, hogy ti szervezetileg benne vagytok-e valamilyen, a húsfeldolgozóhoz hasonló projektben jelenleg, ami közvetlenül kapcsolódik a mezőgazdasághoz, a gazdákhoz?

Jelenleg ez az egyetlen. Ez elég, mert nagyon komplex, sokan dolgozunk benne, különböző területek vannak összefogva a Sapientiától kezdve külső szakértőkig, minden terület.

Ez egyedülálló projekt, sok szerencsét a megvalósításához! Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***

Mogyorós László
Mezőgazdasági tanácsadó, Agri-Cultura-Natura Transylvaniae Egyesület

„A gazdasági cél mellett ott kell legyen a társadalmi, környezeti fenntarthatósági cél is!”

Ön szerint melyek, illetve vannak-e változtatásra alkalmas térségi adottságok, tehát bármi, ami előny adottság az agrár élelmiszergazdaság szempontjából? Például adottság annak érdekében, hogy több termék, jobb minőség állítódjon elő. Lehet gondolni a szervezet tapasztalataira is, amelynél dolgozik, de akár a saját személyes véleményét is mondhatja ezzel kapcsolatban...

Számomra a térség leginkább a hegyközi medencei, főleg gyepgazdálkodásban érintett és hagyományosan is arra épülő gazdavilágot jelenti. Azt gondolom, hogy a természetes gyepterületeink kiemelkedő értékűek. Megjegyzem, hogy az egyesület, ahol dolgozom, az elnöke Rodics Gergely, ő már korábban, még a Pogány-havas kistérségnél igazgatóként eltöltött évei során, szervezett biodiverzitást mérő eseményeket: Szép-havason és Pogány-havason volt két olyan mérés, amely Európa szinten dobogós lett, abból a szempontból, hogy egy 4x4 vagy 10x10 méteres parcellán hány különböző növényfajt tudtak beazonosítani. Tehát ezek a fajgazdag természetes rétek, amelyek itt vannak, Európában és világviszonylatban is egyedülállók. Mint ökoszisztéma, ezeket a réteket, csak az esőerdők tudják felülmúlni fajgazdagságban. Ilyen szempontból az érintetlen rétjeink nagyon értékesek és nem vagyunk tudatában, hogy mekkora kincset jelentenek. Ez piaci termékké is válhat és láthatjuk, hogy Gyimesben két év alatt mennyire fellendült a turizmus, de megváltozott a társadalmi környezet is. Tehát ennek megvannak a hátrányai is, amikre most nem térek ki.

Az itt megtermelt tejnek és húsnak az értéke nem kerül valóban értékesítésre. Nálunk tudniillik az az általános tendencia, hogy még mindig a hagyományos – itt mindjárt le is szögezném, ez az én személyes a véleményem – a nagy gazda, tehát a

több száz tehenes, a több száz hektáros gazda, soha nem fog tudni ökológia gazda lenni. Lehet, hogy meg tudja szerezni a bio minősítést.

Mi jelenleg egy agroökológiai tananyag készítésével dolgozunk. Erasmus pályázatban támogatást nyert projekt keretében dolgozunk együtt egy cseh, osztrák, két magyar és egy portugál partnerrel, egy agroökológiai tananyagnak a megszerkesztésén és összeállításán. Ennek kapcsán mélyültünk el kicsit jobban az agroökológiában, ami nem csak az ökológia gazdálkodásra szűkül le, hanem annak a társadalmi aspektusait is vizsgálja. Itt kristályosodott ki bennem a vélemény, hogy a nagy gazda soha nem fog tudni ökológiai gazda lenni. A nagy gazda, a többi nagy gazdákkal kell versenybe kerüljön, ahol intenzív fajtákkal, intenzív agrotechnikával, vegyszeres, műtrágyás módszerekkel dolgoznak, még, ha meg is szerzik a bio minősítést, akkor is precíziós, nagy teljesítményű gépekkel, az élő munka mellőzésével tudják elérni. Tehát ezt csak kisgazdák tudják megcsinálni. A kisgazdák számára még mindig az általános, hagyományos technológiai szempont érvényesül. Áprilisban, májusban, júniusban rengeteg tej van, aztán ősszel a legelők is gyengülnek és az állatok is a laktáció vége fele közelednek, a tejtermelés legyengül és a tejfelvásárlók nagy százaléka azt mondja, hogy ha napi 100 liter tejet adtál a téli hónapokban, akkor azt a mennyiséget kifizetem a téli árban nyáron is. Itt történik meg az, hogy az a legértékesebb tej, ami olyan állatoktól származik, amelyek legelőn, napfényen vannak, forrásvizet isznak, ezeket a fajgazdag legelőket látogatják és mozognak, leértékelődik. Pedig ennél jobb tej nem is létezik a világon. Sejtelmük sincs a fogyasztók többségének, hogy ezzel szemben, ami kereskedelemben, a nagyüzemi farmokról származik, mennyivel másabb összetételű: intenzív tartásban, koncentrátumot fogyasztó, nagyon keveset mozgó, zsúfoltan összeszorított, legelőt nem látó állatok teje, amelyeknek kiszabják, hogy mennyi répaszeletet, abrakot, tápot, silót, szénát fog kapni, amit összemixelnek és az állat megeszi.

Az egyetlen helyes válasz erre, hogy van itt egy nagy tévedés. Az ember, ha hagyományosan és ezeket az értékeket szem előtt tartva dolgozik, akkor végül nem kerül egyenlőségjel az érték és az anyagi megfeleltetés értéke közé. Ez tulajdonképpen, csak a fogyasztókon múlik. Tisztában kell lenni azzal, hogyha a Kauflandban a „kanyart bevetted", akkor te szavaztál valamire. Arra szavaztál, amit ha józan ésszel meggondolsz, semmilyen szempntból nem fenntartható, és csak idő kérdése, hogy a bolygóból még mennyit fognak kivasalni és mennyire fogják elpusztítani addig, amire gazdaságilag se lesz fenttartható ez az ágazat.

Az, hogy a fogyasztóknak van igénye vagy kezdenek gondolkodni fenntartható bio dolgokban, esetleg megmutatkozik azon, hogy megjelentek nagy mennyiségben a polcokon a bio, öko termékek, csak jó kérdés, hogy véleménye szerint ezek csak címkék, vagy ez egy jó irány lehet abban, hogy felértékelődjön esetleg a székelyföldi tej…

Ez csak egy első kifogásom, ez csak egy szelet. Tehát az, hogy valaki megszerezte a bio minősítést, az tulajdonképpen abba a rendszerbe lépett bele, amely megtiltja neki a műtrágya és a vegyszerek jó részének a használatát. Azon kívül, hogy az a bio termék 5 ezer kilométert utazott-e, és egyébként talajmegújító, talajregeneráló, szántás nélküli mezőgazdálkodásból származik-e, vagy csak épp a műtrágya hiányzik belőle, de amúgy más környezeti hatását és teljes társadalmi hatását tekintve, teljesen más irányba néz, ez egy kérdés! Ez eldönti a dolgokat! Én nem feltétlenül gondolom azt, hogy az a jó irány. Én bio gazdákkal dolgozom, van 210-220 gazda, akiknek 98%-a azért a plusz támogatásért csinálja ezt, amit a kifizetési ügynökség nyújt. Akik valóban a terméket minősítik, és a magasabb minőségért magasabb árat kapnak és ezért csinálják, azok nagyon kevesen vannak…

A közvetlen értékesítést látom nagyon fontosnak. Azt gondolom, hogy mezőgazdaságot művelni és ezáltal közvetlenül vagy közvetetten élelmiszert előállítani, az egyik legszentebb dolog tud lenni vagy kellene legyen, és mindaddig, amíg az ember a családjának készíti ezt vagy közvetlenül értékesíti, addig meg is tud maradni, mert ott van ő mellette, ott van az a személy, aki eladja ezt a terméket és legközelebb is el szeretné adni, még ha nem is nagy mennyiségben. Amelyik pillanatban egy felvásárlón keresztül belép egy ismeretlen a dologba, ezt lehet kényszergetni minősítési tanúsítvánnyal, arculati dolgokkal, hozzáadott reklámmal, vagy akár közpénzből finanszírozott mozgalmakkal, mint a Hargita termék stb. Ez is javíthat! Most az jut eszembe, hogy mindig hivatkozni szoktunk arra, hogy a svájci vagy osztrák vásárló tudatosabb ilyen szempontból és nem vásáról térségen kívülről, ha ott meg tudja venni az élelmiszert. Ezek a minősítési rendszerek is onnan indultak valamikor. Tehát ilyen szempontból ott tudatosabb vásárlók vannak. De nem vagyok biztos abban, hogy arrafele kellene figyeljünk. Szerintem csak egymásra kellene figyeljünk, s észre kellene vegyük azt, amit például a Csíki kiskertes mozgalom nagyon szépen prezentál. Ott közvetlenül egymásra találnak az emberek, nincs benne az, hogy egy bio boltban vagy bárhol leveszek a polcról egy bio terméket, ami pár ezer kilométert utazott és az is lehet hogy bio, vagy, ha bevizsgálnánk bio lenne, de nem tudhatjuk azt, hogy nem volt-e mögötte gyermek rabszolgaság, a helyi gazdálkodónak a teljes kizsákmányolása, egy globális rendszernek a térhódí-

tása, pár ezer kilométer széndioxiddal és az összes árnyék költségével, hatásával. Tehát a közvetlen értékesítést látnám fontosnak! Most nyilván visszatérek a kezdeti gondolathoz, hogy ez az általam ismert világ, ez leginkább hegyvidéki tejtermelésre alkalmas, és hagyományosan is hegyvidéki állattartást gyakoroltak itt az emberek. Valamennyit kell exportálni ebből, tehát nem tud mindenki csak tejterméket, tejet fogyasztani és itt maradni a térségben. A személyes tapasztalatom az, hogy a tizennyolcadik éve, hogy én minden évben tönkölybúzát vetek, abból süt a feleségem kenyeret és süteményeket is, tehát azt fogyasztjuk. Saját szükségletre a gabonamennyiséget szerintem előtudja állítani ez a vidék. Önérzetileg és gazdaságilag, egy autonómiát látnék a megoldás alappillérének, vagyis forduljunk vissza ennek a tájnak a termékeihez és találjuk meg azokat az utakat, ahol ezt tudjuk értékelni és értékesíteni. Észre kell vennünk azt, hogy ez drágább lesz! Tehát, ha én dolgozok, akkor a családommal, kalákásokkal dolgozok, helyi munkaerőt értékesítek, viszont, aki nagyüzemileg dolgozik, a nyugat gépgyártását és a fogyó kőolajat finanszírozza, mindkettő környezetterhelő dolog, és a környezeti költségek nincsenek megfizetve. Tudomásul kell venni, hogyha egy termékért valamennyivel többet adott, az valójában a térséget, társadalmi és természeti környezetet is megfinanszírozta és, ha el tud jutni oda, hogy ez elégtételt jelent számára és nem szorítja-szívja a fogát, hogy többe került ez a dolog, akkor tudunk előrébb lépni.

A lehetőségekhez és adottságokhoz képest nem lehet azt mondani, hogy ez a térség fenntartja magát, holott fenntarthatná. Sokan akadályoknak szokták nevezni a gondolkodásmódot, a felaprózott földterületeket, együttműködések jellegét, esetleg a szakmai ismeretek hiányát, fiatalok érdektelenségét, a munkamigrációt stb. Ezekről összefoglaló jelleggel mi az Ön véleménye?

Szerintem a tudatosság, a termelés, vásárlói tudatosság és az egymásra találás. Az, hogy a területeinken kisparcellás művelés folyik, ez nyilvánvaló. Európán belül, Románia messze a leggyengébb abban, hogy mekkora a parcellák átlag mérete. A gazdaságok átlag mérete is nagyon kicsi éppúgy, mint a parcelláké. Ugyanakkor, tudományosan bizonyított tény, hogy Németországban volt egy több évig tartó, államilag finanszírozott tagosítási folyamat, amikor a területeket átcsoportosították és nagy parcellásra változtatták. Ezt meg lehetne csinálni most is egy községben, ahol a mérnökök minden gazdának kiszámolnák, hogy mekkora területe van és azt úgy tagosítanák, hogy ne 8 parcellában legyen, hanem egyben. Amikor ez megtörtént Németországban, a következő évtizedben, rengeteg madárfészkelés szűnt meg, lecsökkent a biodiverzitás, ugyanis a parcellák közötti kicsi sávok, árkok,

útszélek számos diverz élőhelyet nyújtanak. A németek gazdaságilag megnyerték a meccset, de most Németországból érkező egyetemista hölgyek, az itteni rétekről gyűjtik a magot, hogy tudják oda visszavinni, mert ott teljesen kiürült az ökoszisztéma. Egy ilyen szempontból, mi egy akkora értéknek vagyunk a gazdái, hogy Európa irigykedik ránk. Ez a környezeti oldala! Egy érdekes kitérő, ezt az eseményt is Rodics Gergely szervezte: Angliából jöttek ide lepke szakértők, akik kimentek egy délutánra a szépvízi tó fölé és összefogtak néhány lepkét. Aznap délután, több lepke fajt azonosítottak be egy kaszálón, mint amennyi Angliában ma összesen létezik! Ezek a környezeti adottságok, amikkel nem vagyunk tisztában, és nem is megfizethetők!

A másik dolog, amit említenék, ismét egy apróságnak tűnik: a portugál partnereink fognak jönni hozzánk találkozóra, és már látták a tavalyi pityóka termesztésről készült kisfilmünket: pityóka fajtakísérletet végeztünk, összehasonlítottuk, hogy bio módszerrel hogyan lehet különböző pityóka fajtákat termelni és az egyik gazda lóval is szedte és ültette a pityókát. Amikor a partnereink meglátták ezt, mondták, hogyha idejönnek, akkor nézhetnek-e ilyent élőben, hogy valójában itt lovas gazdák még dolgoznak, mert ott már nincs, nem létezik ilyen. Ez is egy akkora kincs, ami itt van nálunk, de kiöregedőben van és a következő generáció már nem fogja tudni. Például Gyergyócsomafalván – én amúgy gyergyócsomafalvi születésű vagyok – régen 7 juhos esztena volt és most 2 van. Ez a csökkenés 20 év alatt történt. A lovas emberek 70%-a abbahagyta a lóval végzett fakitermelést. Egyszerűen tűnnek el értékek, aminek tudatában vagyok és nem szeretnék abba a giccses helyzetbe kerülni, hogy ezen siránkozok, mert az nem vezet sehova.

Egy másik akadály, probléma az, hogy a fiatal társadalom, szorgalmas munkaerő bedől annak a csapdának, hogy Svájcban 1500 eurót lehet keresni minimum, ha kimegyek és mindenkinek jó autója van, házat épít, és akkor én is vagy ki kell fussak Svájcba, vagy itthon kell addig dolgozzak, mint a varrógép. Nem veszik észre azt, hogy tulajdonképpen eltelik az életük. Ott kezdődik a gond, amikor egy reális gazdasági cél el van érve, s a család reális igényei is meg vannak válaszolva, és utána se tudok ebből kilépni, s még mindig azt nézem, hogyan tudok még többet megvalósítani. Ha ebből nem tudnak kilépni az emberek és nem veszik észre, hogy tulajdonképpen az életet a mindennapjaid jelentik.

Én egy egyszerű döntést hoztam 3 évvel ezelőtt. Azóta nem jártam a bevásárlóközpontba és nem lett se szegényebb, se rosszabb, se szomorúbb az életem. Volt egy olyan furcsa lélektani élményem, amikor közeledtem a fizető pulthoz, amikor

körbe néztem, láttam azt a nagy ürességet. Valahogy a legkisebb lemondás vagy hiányérzet, hiányélmény nélkül teljesen kihagytam. Nem mondom, hogy egyáltalán nem járok üzletbe vásárolni, mert nyilván vásárlok, de a Kauflanba, Lidlbe és a Pennybe egyáltalán nem járok azóta. Piacra járok és személyes kapcsolatokon keresztül szerzek be dolgokat.

Mit tudnak tenni a szervezetek vagy intézmények, akiknek közük van a mezőgazdasághoz?

Azt hiszem, hogy az egyik kulcsválasz erre az, hogy nem azok az üzenetek jutnak célba, amelyek szakmailag és racionálisan is nagyon meggyőzők, hanem azok, amelyek során valamely embernek a lelkesedése győz meg. Van egy osztrák partnerünk, akivel van egy kis riportfilmecske és, ha ezt valaki megnézi, láthatja, hogy milyen szenvedéllyel vallja azt, hogy őt a földi giliszták tették azzá, aki ő, mert egy giliszta komposztáló műhelye van. Egy kis „market garden"-t vezet, ott így hívják ezeket a típusú piacra és frissen termelő csak a térségben értékesítő és fiatalokat kertészetre, gyakorlatra tanító, otthon alkalmazó gazdaságot. Ezen kívül van egy giliszta, humusz készítő üzemecskéje, valamint 90 hektárt művelnek úgy, hogy élelmiszert termelnek. Köztes, társas vetéseket, takaró növényeket, szántás nélküli módszereket alkalmaznak, amelyek messze túlmutatnak a bio minősítésen. Na ez az ember a riport végén levonja a következtetést, hogy ezt nem lehet másképp csinálni...

Ez is mind visszatérő gondolatom, hogy ha erre a történelmi korra, amelyben mi most élünk és amikor ezek az értékek elveszőben vannak és a bolygó haldoklik, ezt kb. 100 év múlva a történelemkönyvek fogják írni, és valaki fogja olvasni, hogy ekkor már teljesen világos volt, hogy milyen klíma változásokkal állunk szemben, a talajaink milyen tempóban vesznek el, a levegőszennyezettség milyen tempóban nő stb. Tehát majd akkor meg tudják állapítani, hogy ez a társadalom, ennek a kornak az embere tudta, hogy a lejtő fele halad és mégis töretlenül odaadta magát a gazdaságnak. Miért? Azért, hogy azok a hatalmas nagy cégek, még nagyobbak legyenek?

Nagyon sokan beszélnek és most újabban székelyföldi szinten is nagyon divatos lett a precíziós gazdálkodásnak, a digitális technológiák fontosságának a hangsúlyozása. Mi a véleménye, lehet-e úgy használni ezeket a digitális technológiákat a mezőgazdaságban, hogy vigyázzunk az értékeinkre, adottságainkra, vagy, hogyha elindulunk ezen a vonalon, akkor kicsit ezt követjük, amit a legutóbb kiemelt, hogy erősítjük a nagyobb cégeket és mi is beállunk egyfajta sorba, de a végén fogunk kullogni, mert van egy 10-20 éves lemaradásunk így is úgy is, szinte mindenben...

Ez nehéz kérdés. Az agroökológia megvalósulásának legelső lépése a hatékonyság növelése lenne. Tehát az, hogy ne kelljen még több területet elvenni a természettől, és azon is élelmiszert termelni. Szerintem ebben a folyamatban nagyon fontos a társadalmi jelenlét. Ne az legyen a lényeg, hogy még azt az egy gépészt is szorítsák ki az ülésről. Nemrég láttam ezeket John Deere, teljesen önjáró gépeket, amelyeken már nincs is ember. Én azt gondolom, hogy egy szent dolog ebben a folyamatban részt venni, a magot elvetni, az állattal és a földdel kapcsolatban lenni. Ez az emberi mivoltunknak egy alapköve.

Ide vág még egy másik válasz. Már több, mint 100 évvel ezelőtt észrevették Ausztriában, Svájcban, hogy a vegyszeres és intenzíven termelt műtrágyás élelmiszereknek nem olyan az íze, mint amit a nagyszüleiknél ettek. Innen, tehát a fogyasztóktól indult az igény a bio minősítésre, csak azt az egy dolgot elfelejtették, hogy a nagymama kertjében az azért is volt egészséges és finom, mert ő dolgozott ott. Ő kiment a kertbe, levegőn, napfényen volt és mozgott, benne volt szellemileg és fizikailag is. Most azt az egészséget úgy akarjuk elnyerni, hogy a veteményünkben más dolgozzon, vagy ha lehet géppel, vagyis minél kevesebb idő alatt. Valójában pontosan ez tenne újra hozzá ehhez az egészhez, hogyha az emberi jelenlét nagyobb lenne. Régebb a kalákában 12 ember kiszedte a pityókát és együtt eltöltötték azt a napot, beszélgettek közben, szeretettel gondoltak egymásra, így zajlott le, és végül kiderült, hogy anyagilag nem térült meg, de attól eltekintve mégis lehetett értékelni azt a napot, mert az jelentette az életet. Számomra az életnek nem az a célja, hogy évtizedek múlva valami megvalósuljon, hanem az, hogy minden napomat úgy töltsem el a hosszú évek alatt, hogy az volt az életem. Jó volna, ha észrevennék az emberek, hogy ez tényleg érték. Ahhoz, hogy újra érték legyen ez a folyamat, azt gondolom, hogy az egyik út az, hogy, ha van olyan szervezet vagy személy, akinek a lelkesedése ragályos tud lenni, el kell juttatni azokra a fórumokra, ahol közvetíteni lehet az értékeket. Nehéz megmagyarázni az embereknek azt, hogy mit jelent, hogy ha felveszel egy marék talajt és van benne annyi élőlény, mint az egész bolygón amennyi ember van. Sokan meggyújtják a tarlót és nem is gondolnak arra, hogy mi történik, mert ez a legegyszerűbb és legolcsóbb, vagy vegyszereznek, kihintenek a földekre mérget, ami a gyomokra méreg, de a gén manipulált repcére nem méreg. A repcéhez, egérhez vagy a rovarhoz is közel állunk genetikailag, tehát az a méreg nincs olyan távol attól, hogy számunkra is méreg legyen. Azt látom csapdának, amibe mindenki belefut, hogy a gazdasági cél túl nagy teret kap. Mellette ott kell legyen a társadalmi, környezeti fenntarthatósági

cél is! Nem jó ha a gazdasági cél az ember fejében elfoglalta az összes többinek a helyét: annak vesztese lesz állat, növény, bolygó, talaj és társadalom. Lehet, hogy ő anyagilag rövid távon nyertese lesz a folyamatban, de ez nem elég.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Az interjút készítette: ***Sárosi-Blága Ágnes***